

ELS FETS DE SOLIVELLA

AQUELL OBLIT MEMORAT

(1936-1939)

Pol Oto Masagué

Joaquim Biendicho Vidal

08/01/2016

Als meus padrins, Anton Masagué Oliveras i
Teresa Sans Solé, que m'han ensenyat a estimar el meu
poble tant per *lis cosis bonis* com per *lis dolentis*.

I, amb esperança, a tots els solivellencs.

“Así escribió Solivella una de las páginas
más gloriosas de la tragedia española”

Diario Español, 12 de febrer de 1939

Nota prèvia

Al llarg d'aquest treball, podreu esdevenir sabedors d'uns fets que destaquen per la seva cruesa i insensatesa. Succeïren en un entorn veïnal, en un poble on tothom es coneixia i on encara avui tothom es coneix. És per aquests motius que, en aquestes pàgines, si és precis esmentar el nom d'algun solivellenc implicat en el marc d'aquests successos, es farà mitjançant les seves inicials. Així, es pretén respectar la intimitat de les famílies i centrar la informació en què va succeir i no pas en qui, a títol individual, ho féu.

Els fets de Solivella són un tema proper i certament recent. Tal com podreu observar, aquest treball mostra un caràcter explicatiu i no pretén dictar culpables d'uns successos tan desconcertants. Tot i així, els noms complets estaran a la disposició d'aquells que ho vulguin si informen de la seva necessitat amb uns motius correctes.

Tal com diu l'historiador Andreu Mayayo, “podia preguntar qualsevol cosa, fins i tot sobre assassinats o profanacions d'arreu de la Conca, però quan feia esment als fets de Solivella l'interlocutor abaixava la mirada, tancava els ulls i emmudia”.¹

¹ MAYAYO, Andreu. “Els fets de Solivella, juliol de 1936”. *L'Avenç*, núm. 79 (febrer de 1985), p. 34-39.

ÍNDEX

<i>Prefaci</i>	6
1. Introducció.....	7
2. Metodologia.....	9
3. Objectius.....	11
 <i>Gènesi</i>	13
4. Solivella i els inicis del segle	14
4.1. El jardí de la Conca	14
4.2. Marc històric	15
5. La Guerra Civil al poble	17
 <i>El maldecap perpetu</i>	23
6. Els fets del 36	24
6.1. Causes i panorama	24
6.2. 1936: Solivella sota estat de guerra i avís de bombardeig	28
6.3. Final: el desenfrenament d'una tràgica excitació	33
7. L'estiu del 36 i el degoteig d'assassinats	35
7.1. Crims i persecucions	35
7.2. La gran buidada patrimonial de Solivella	39
8. Els fets del 37	41
9. L'ocupació de Solivella.....	44
10. Els fets del 39 o la repressió franquista	47
 <i>La forja d'un record indesitjable</i>	52
11. El naixement del mite i la seva idolatria	53
12. El record a l'espai públic.....	57
12.1. Introducció al tema i la col·locació de les làpides	57
12.2. Les creus, l'optimització del record	58
12.3. El mausoleu i el cenotafi, els grans recordatoris	62

<i>Epíleg</i>	67
13. Conclusió.....	68
14. Bibliografia.....	70
<i>Annexos</i>	73
I. Els quatre màrtirs de Solivella.....	74
II. Les repressions: comparativa	76
III. Localitzacions.....	78
IV. Els soldats del cementiri	85
V. Hemeroteca	87
VI. Compendi final de víctimes mortals dels fets	90
VII. Entrevista a David Tormo	93

PREFACI

“Fuimos los tristes campeones de España. En toda la Nación no hubo [pueblo] –en relación a un número de habitantes– que pagara tan alto precio de víctimas mortales, a lo largo de nuestra Guerra Civil”

Josep Montseny Sans, escriptor solivellenc

1. Introducció

Solivella és el meu poble. No he nascut pas allà, i tampoc hi visc, però des de ben petit me l'he sentit meu. És com un gran pol d'atracció perpetu. Així, doncs, des de la meua estima incondicional vers Solivella i amb l'inestimable ajut d'en Quim Biendicho, vaig idear aquest treball. Segurament i efectivament, molts creuran aferrissadament que això no hauria d'ésser escrit, i és que el fets de Solivella encara són molt presents al meu poble. Solivella patí, sens dubte, el període més cru de la seva història en les dates que es tracten en aquest treball i, degut a la gran proximitat en la que encara disten aquests fets, el poble segueix paint-ho.

No són pas pocs els que creuen que el que va passar a Solivella entre els anys 1936 i 1939 i els posteriors ha d'ésser oblidat, que no ha de ser nombrat, ja que taca el nom del poble. Heu d'entendre que la majoria dels vilatans hi tenen pares o avis implicats. Efectivament, si jo ho cregués així, aquest treball no fóra escrit, ja que m'estimo Solivella. Ensems, vull defensar que parlar dels fets no ha de fer por als solivellencs. No es pot cometre l'error de viure d'esquenes al passat i la societat hodierna és prou sensata per tal de no jutjar un poble per uns fets de fa vuitanta anys.

Aquest treball no pretén enfonsar el nom de Solivella, no pretén assenyalar culpables, ni proclamar vencedors. La seva finalitat és explicar, exposar i documentar aquells successos que tots els solivellencs, poc o molt, coneixen. Per aquest motiu, s'ha intentat fer-lo d'una manera totalment respectuosa, sense alimentar polèmiques ni debats. I és que els fets de Solivella són un tema potent, sorprenent i excepcional.

Els fets aquí exposats han cridat l'atenció de nombrosos historiadors, com ara Josep Maria Sans o Andreu Mayayo, degut a la seva excepcionalitat. Una excepcionalitat que dugué el poble a una lluita fratricida que colpejà la consciència dels pobles veïns.

Ràpidament, s'adoptà l'eufemisme que titula aquest treball per tal de designar aquests successos: Solivella passà de ser un poble qualsevulla a ésser un poble esquitxat per la sobtadesa d'uns crims que podem anomenar veïnals però que sobrepassaren l'abast municipal. Posteriorment, aquests successos anaren molt bé a les institucions franquistes per representar el seu ideal d'heroisme en defensa de la Pàtria.

Els fets de Solivella, com podreu percebre, són uns actes crus i durs i se'ls ha dedicat aquest treball per intentar-los exposar de la manera més clara i neutra possible i retre homenatge al colpiment d'aquesta vila del cor de la Conca de Barberà.

Així, doncs, en aquest treball podreu esdevenir sabedors d'uns fets que, si bé no gaudeixen d'un coneixement ampli en la població del nostre país, van marcar un punt i a part en la manera d'entendre la situació dels petits pobles durant la guerra d'Espanya. Uns fets que van atemorir les poblacions veïnes i van sorprendre a tothom. Uns fets que volen ser oblidats però romanen ben presents en la memòria dels solivellencs i que han deixat un llegat a la població que no hem de témer.

Els fets de Solivella. Aquell oblit memorat (1936-1939) no és un instrument acusador, ni de persones ni del poble, sinó que espero que pugui esdevenir un reflex d'allò que va ocórrer. I és precisament pel fet que va ocórrer que no pot ser menystingut pels solivellencs. No podem desdenyar els treballs, llibres o altres publicacions referents a aquests fets, ni els hem de veure com un atac a la vila o a les famílies. Aquests han d'ésser vistos com un gest d'amor i de dedicació cap al poble que tant aprecio.

En aquestes pàgines hi trobareu una profunda i detallada explicació cronològica del que succeí al poble entre els anys 1936 i 1939, precedida de dos capítols dedicats a elaborar una visió global i contextualitzada i seguida d'una anàlisi del llegat que deixaren els fets en la societat immediatament posterior i de les traces que encara en resten actualment.

Els fets de Solivella no van ser únicament successos puntuals, sinó que varen comportar un canvi en la vida del poble que es pot percebre clarament si s'analitzen els anys posteriors. Alhora, he trobat convenient dividir aquests actes en tres parts. Així, en el treball s'esmenten *els fets del 36*, *els fets del 37* i *els fets del 39*. El tres conceptes fan referència al que tothom anomena *fets de Solivella*. D'aquesta manera, cada una d'aquestes tres parts és imprescindible per configurar el conjunt, però, ensems, té una personalitat individual i unes característiques pròpies que la diferencien de les altres.

Així, doncs, feta la introducció, us convido que us endinseu i que conegueu aquest període de la història de Solivella; perquè és en els petits detalls, com pot semblar que sigui aquest petit poble de la Conca de Barberà, on roman l'essència que ens permet conèixer més clarament el tot, o la guerra d'Espanya.

2. Metodologia

Els fets de Solivella són un tema potent i important dins el marc de la repressió a la rereguarda durant la Guerra Civil. Tot i així, si bé gaudeixen d'un cert grau de coneixement entre la població local i la de les rodalies, no ostenten cap treball profund que sigui eina d'estudi detallat de tots els aspectes que giren al voltant d'aquest tema.

Cal destacar i agrair estudis que han servit de referència per tal d'elaborar aquest treball, com els dels historiadors Josep Maria Sans,² David Tormo³ i Andreu Mayayo.⁴ Aquestes excel·lents i documentades publicacions han servit de pauta i de columna vertebral d'aquestes pàgines. Nogensmenys, no bastaven per assolir els objectius de l'estudi.

És per aquests motius que aquest treball s'ha confeccionat a partir de dos vessants importants: les històries obtingudes de primera mà d'aquells solivellencs que han col·laborat en la tasca i l'extensa bibliografia consultada que, degudament cercada i estudiada, ha anat aportant petits fragments per constituir el tot. S'ha hagut de recórrer, doncs, a nombroses publicacions de caràcter general sobre la guerra d'Espanya per tal d'obtenir la informació concreta dels fets de Solivella.

Així, una de les dificultats que s'ha trobat a l'hora d'elaborar aquest treball ha estat la gran diversitat d'autors, de llibres, d'articles i de veus que aportaven totes el seu retall particular dels fets. Unes informacions sovint difuses i àdhuc contradictòries que en alguns casos eren difícils de contrastar.

Partint d'aquesta situació, aquest treball ha volgut esdevenir un compendi de totes les fonts estudiades, destriant-ne les informacions reveladores i descartant-ne aquelles que, ja sigui per error o per falta de documentació, no mostraven cap tipus de coherència.

Una de les tasques més feixugues d'aquest treball ha estat, per tant, el fet d'haver d'anar amb molt de compte a l'hora d'escriure com van anar els fets i haver de percebre quin relat és realment l'òptim dels nombrosos i diferents que se n'han trobat.

² SANS, Josep Maria. *El monument de la plaça de la Creu. L'ombra allargada dels "Fets de Solivella"*. 1a ed. Lleida: Pagès Editors, 2012.

³ TORMO, David. "Els fets de Solivella". Dins SOLÉ, Josep Maria; VILLARROYA, Joan (directors). *Breu Història de la Guerra Civil a Catalunya*. 1a ed. Barcelona: Edicions 62, 2005 (p. 95-98).

⁴ MAYAYO, Andreu. "Els fets de Solivella, juliol de 1936". *L'Avenç*, núm. 79 (febrer de 1985), p. 34-39.

Tot i així, en l'elaboració d'aquest estudi s'ha volgut no només cenyir-se als relats obtinguts sinó també cercar-ne d'altres en els propis escenaris dels fets. En el plantejament del treball es va decidir que aquest no es faria des de la llunyania, en una biblioteca o en una habitació. Per un òptim resultat de la investigació calia anar als llocs dels fets, conèixer-los de primera mà i poder investigar i percebre les traces que encara en resten. El poble de Solivella n'és l'epicentre, però els altres escenaris ens duen també a Reus, Vilaseca, Alcover, Sarraí, Vallbona de les Monges, Tarragona, Montblanc, Pira i altres indrets del territori.

Calia cercar els elements que resten d'aquest període, com creus recordatòries, trinxeres, polvorins, refugis, etc. Calia estar en contacte amb els espais i els elements que n'han romàs per tal d'entendre correctament els fets de Solivella i no només citar-los sense haver-los conegut i observat.

Malauradament, cal esmentar el tancament que mostra Solivella vers els seus fets. Aquest aspecte serà un dels leitmotiv d'aquest treball. Solivella es neguiteja i s'inquieta en parlar d'aquest tema. En certa mesura, cal entendre-ho. És sens dubte el període més fosc, dur i cru de la seva història i, com podreu comprendre si prosseguiu en la lectura d'aquestes pàgines, a ningú no li agrada recordar-ho.

Això ha estat un important impediment a l'hora d'obtenir informació. Considero Solivella com el meu poble i aquesta relació tan estreta ha estat un avantatge, però també una constant trava que confio que es pugui comprendre.

Finalment, s'ha d'agrair la col·laboració del Centre d'Estudis Solivellencs, que ha permès emprar una ingent i altament interessant informació gràfica per tal d'il·lustrar aquest treball, i l'amable i profitosa col·laboració del doctor en Història Contemporània per la Universitat de Barcelona David Tormo i Benavent,⁵ sense oblidar el mestratge i guiatge de l'estimat Quim Biendicho.

⁵ Vegeu l'annex VII.

3. Objectius

Quan concebia aquest estudi, gràcies a la proposta d'en Quim Biendicho, vaig proposar-me crear un treball que reflectís la memòria del meu poble.

Tot i que jo amb Solivella he tingut una relació i un contacte constants i intensos des de sempre; dels fets, en sabia poca cosa. Sabia el que havia preguntat a casa després de sentir-ho anomenar en algun lloc o després de veure el monument de la plaça de la Creu o el mausoleu del cementiri i preguntar-me per què a un poble com Solivella teníem aquelles grans construccions. Sabia el que havia cercat en estones de curiositat. Sabia, en definitiva, que els fets de Solivella eren un tema potent, però no l'havia pas explotat.

Així, *Els fets de Solivella. Aquell oblit memorat (1936-1939)* pretén esdevenir un dels compendis més importants sobre aquest tema. Un relat que mostri tota la informació necessària perquè hom s'elabori una idea completa del que succeí en aquells anys. Havia de conèixer què era allò del que la gent no volia parlar, què era allò que pesava emmudit sobre el poble, què era allò que en fetejava la consciència.

Tot i així, no només volia explicar què va passar durant les dates dels fets, sinó també esbrinar-ne les causes i analitzar-ne les conseqüències, algunes de les quals encara es poden llucar al poble. Calia entendre per què Solivella, i no un altre poble, havia estat l'escenari dels fets i per què varen succeir. A més, volia que una branca important del treball estigués dedicada al llegat patrimonial que deixaren els fets: les creus, especialment, repartides pel territori.

Trobava que calia posar a la llum aquests elements situats la majoria a la vora de les carreteres, on la gent les podia observar (més o menys malmeses) sense copsar-ne el seu significat. No són mers munts de pedra, sinó que comporten una història pesant i, en ocasions, brutal.

Així, doncs, el treball havia d'esdevenir un reflex digne, documentat i veraç de la situació del poble en els anys de guerra, i aquestes característiques cobraren més força tan bon punt vaig començar a investigar en profunditat i vaig poder copsar que la diversitat de versions diferents era desconcertant. Havia d'assolir, per tant, crear un treball el més fidel possible i analitzar-ne totes les versions.

Tots aquests propòsits de l'inici de la confecció s'han mantingut al llarg de tot el procés d'elaboració del treball. La investigació corresponent m'ha permès entendre en profunditat els fets de Solivella, saber per què la gent no en vol parlar, per què pesa emmudit sobre la memòria del poble, per què en fueteja la consciència.

L'objectiu final és, doncs, que aquells que llegeixin aquestes pàgines comprenguin la història més punyent del poble de Solivella, siguin capaços d'analitzar-ne les causes i les conseqüències per a una vila de poc més de mil habitants en aquells anys i que tots els solivellencs, si mai llegeixen aquests escrits, comprenguin que allò que designen amb l'eufemisme de *fets* no ha de ser pas encara un motiu de malestar, de controvèrsia i de disputa, sinó que ha de servir de motiu de reflexió i de germanor en el futur.

Hem d'explicar els fets de Solivella, no pas per avergonyir el poble que tant estimo, sinó per poder mostrar-ne la seva maduresa actual.

Imatge 1. Vista actual del poble de Solivella des del camí del Pla de Perdiu, amb les partides de les Horetetes i els Diumenges al fons. FONT: PRÒPIA (27-09-15)

GÈNESI

“No se puede disputar a Solivella la supremacía del heroísmo y del martirio”

Diario Español, 12 de febrer de 1939

4. Solivella i els inicis del segle

4.1. El jardí de la Conca

Solivella és un poble i municipi situat a la banda septentrional de la tarragonina Conca de Barberà. L'any 2014 tenia una població de 653 habitants. El seu terme municipal s'estén sobre una superfície de 21,4 km², oscil·la entre els 770 i els 796 metres d'altitud i s'engloba dins el que s'anomena *Conca estricta*, és a dir, el conjunt de pobles situats en la depressió formada per la conca del riu d'Anguera i la del Francolí. Tot i així, és un terme de secà, ja que les fonts que hi brollaven i alimentaven el barranc del Xano i la rasa de Belltall ja pràcticament no ragen. El terme limita amb Pira i amb Barberà de la Conca pel sud, amb Sarra i amb Forès per l'est, amb Blancafort a l'oest i amb Passanant i Belltall i amb Vallbona de les Monges al nord.

Actualment, el poble es manté gràcies a l'agricultura i al turisme, sent un dels principals productors vitivinícoles de la comarca. Situat a la vessant meridional de la serra del Tallat i als peus del coll de Belltall, el poble de Solivella sempre ha set lloc de pas entre les comarques de l'Urgell i de la Conca de Barberà i, en conseqüència, entre les terres de Lleida i les de Tarragona. Això li ha permès desenvolupar una forta oferta gastronòmica, important font d'ingressos al poble. Aquesta situació es reforça avui en dia gràcies al pas de la carretera C-14 pel centre de la població. A més, Solivella és coneguda per ésser el lloc on es parla més àmpliament el xipella, varietat de la llengua catalana situada entre el català oriental i el nord-occidental.

El poble, que popularment és anomenat *el jardí de la Conca* per la seva gran bellesa, té una llarga història; i és que ja apareix citat el 1058 com a Puig d'Olivella i guarda vestigis d'època romana al seu terme municipal. Durant l'edat mitjana experimentà un gran desenvolupament i, l'any 1599, Felip III el Pietós creà la baronia de Solivella, amb caràcter ple (civil i criminal), a favor de Simó-Berenguer de Llorac i de Castelló, primer baró de Solivella. El títol es mantingué fins al final de les senyories. Els Llorac bastiren un gran palau, màxim exponent del gòtic florit català de la comarca, al capdamunt de la població, que acabà sent dinamitat a principis del segle XX després d'un penós abandonament.

4.2. Marc històric

Durant els segles XVIII i XIX, Solivella experimentà un gran augment de població que el portà a assolir el màxim històric de 1.742 habitants, l'any 1897. Tot i així, a principis del segle XX, a causa de l'entrada de la fil·loxera, patí una forta crisi i es veié la necessitat de crear les primeres institucions agrícoles, que contribuïren al desenvolupament econòmic de la població. Tot i així, durant el període que ens ocupa la seva població ascendia a 1.516 solivellencs (any 1936).

Com és sabut, els inicis del segle passat estan caracteritzats per una forta agitació política. El món estava immers en la segona revolució industrial, que comportà un gran progrés científic i tècnic, sobretot en camps com l'electricitat i la química. El capitalisme es consolidà clarament i s'estengué l'ús dels vaixells de vapor i del ferrocarril.

Aquest període fou seguit per la Primera Guerra Mundial (1914-1918), que acabà amb l'esclat de la Revolució Russa i amb una gran redistribució fronterera. En els anys posteriors, el feixisme s'estengué com una epidèmia per tot Europa.

A Espanya, el segle XX s'inicià enmig de la Restauració. La fi del segle XIX estigué marcada per la pèrdua de les últimes colònies que el país encara conservava d'aquell ja llunyà Imperi Espanyol. Tot i així, més val aproximar-nos al període en el qual se centra aquest treball i parlar de la Segona República (1931-1936).

Eren uns anys de gran auge revolucionari tant dels republicans i dels socialistes com dels nacionals. Després de la dimissió del general Dámaso Berenguer, que estava al capdavant del govern d'ençà de la fi de la dictadura de Primo de Rivera, es convocaren eleccions municipals pel 12 d'abril de 1931. En aquestes eleccions, arrasaren els republicans i socialistes i això va comportar l'exili del rei Alfons XIII i de tota la seva família.

El 14 d'abril es proclamà la República. Així, es redactà una nova constitució i s'iniciaren grans reformes progressistes. L'any 1932, Catalunya aconseguí el seu estatut, però el govern d'esquerres havia de suportar una forta oposició, cosa que acabà amb una convocatòria d'eleccions l'any 1933 i amb la victòria de la dreta. S'inicià el període conservador.

Espanya quedà fortament dividida entre la gent de dreta i la d'esquerra i els feixistes començaren a fer-se notar. L'any 1936 es convocaren unes altres eleccions i les guanyaren els d'esquerres. Anteriorment, l'any 1933, el fill de Primo de Rivera havia fundat la Falange Española, partit feixista d'extrema dreta alineat amb les JONS⁶. Aquests moviments contribuïren àmpliament a crear un clima d'agitació contra el govern.

L'any 1936 fou assassinat José Calvo Sotelo, important militant de la dreta. Aquest fet va fer que un grup de militars liderats pel general Emilio Mola i amb Francisco Franco se sollevessin contra del govern vigent.

A Catalunya l'alçament fracassà i s'aconseguí aturar el cop militar liderat pel general Manuel Goded, però la tensió i la desorientació provocaren un col·lapse en el govern. Nogensmenys, l'aixecament militar nacional no tingué prou força per derrocar el govern vigent d'un cop i s'inicià la Guerra Civil, que s'estengué fins l'any 1939, quan Franco guanyà.

Imatge 2. Vista de l'entrada al poble de Solivella, venint de Montblanc, a principis del segle xx.
FONT: CENTRE D'ESTUDIS SOLIVELLENCES

⁶Juntas de Ofensiva Nacional-Sindicalista o JONS fou una agrupació política d'ideologia propera al feixisme que més endavant acabà fusionant-se amb la Falange.

5. La Guerra Civil al poble

La Guerra Civil Espanyola, també anomenada *guerra d'Espanya* o *guerra civil de 1936-39*, s'esdevingué, com és sabut, entre el 18-19 de juliol de 1936 i l'1 d'abril de 1939. A Solivella, aquest conflicte bèl·lic nacional desembocà a uns fets tràgics, durs i colpidors que sacsejaren la vida del poble i marcaren la consciència de tots els seus vilatans. Eren els fets de Solivella. En aquest capítol, però, es deixaran de banda aquests successos, que configuren el cos central d'aquest treball, per parlar del pas de la guerra en si mateixa pel municipi. Així, abans d'endinsar-nos en l'ampli món dels fets de Solivella, es farà una breu ressenya sobre la guerra d'Espanya al poble.

A Solivella, com a tot Catalunya, l'alçament militar fracassà. El poble era territori republicà i l'Ajuntament hi estava a favor. La guerra iniciada el 18-19 de juliol de 1936 arribà a la seva fi al poble el dia 12 de gener de 1939 amb la capitulació del municipi i la consegüent ocupació per part de les tropes franquistes.

Durant els primers dies de l'enfrontament, seguint l'exemple de molts altres pobles i ciutats del territori, es creà el Comitè Antifeixista de Solivella, dins del Comitè Central de

Imatge 3. Fotografia que s'ha conservat de l'hospital de campanya de les tropes italianes instal·lat a la partida de les Costes. Data del 15 de gener de 1939. FONT: SPANISHCIVILWAR2, FLICKR

Milícies Antifeixistes de Catalunya. Els Comitès eren organitzacions formades per membres d'ERC, del PSUC, de la CNT, de la FAI, de la UGT i d'altres organismes d'esquerra. Sovint liderats per radicals, tenien com a finalitat combatre les forces del sollevament. El comitè de Solivella tingué un gran protagonisme en els crims que es cometeren al poble i fou acusat per les víctimes de dreta, juntament amb l'Ajuntament, amb el que tenia una estreta relació i sovint actuava de mutu acord, com a instigador d'assassinats, de robatoris i d'altres delictes.

Solivella perdé bona part del seu patrimoni artístic, eminentment religiós, durant les dates de la guerra. Destaca la pèrdua de les campanes de l'església, ja que foren foses per tal d'obtenir artilleria i munició. Només en quedà una, que fou la que es féu repicar quan el poble fou ocupat.

A més, durant el període bèl·lic d'hegemonia republicana a Solivella, es creà la Col·lectivitat Agrícola, una institució integrada per les famílies més poderoses d'esquerra que tenia com a funció administrar les terres i altres propietats d'aquells dretans que havien estat assassinats o executats, als quals sovint se'ls espoliaven les pertinences. Cap a l'any 1937, s'establí al poble un faista de l'Hospitalet de Llobregat que ràpidament es féu molt influent, fou un dels principals instigadors de la Col·lectivitat i encarregà també diverses execucions, com les dels fets del 37.⁷

Si hi ha alguna cosa que cal esmentar del període bèl·lic solivellenc és la gran tensió que es visqué al poble. Solivella es diferencia de la resta de poblacions de Catalunya pel fet que mostrava una gran i equilibrada divisió ideològica i els bàndols oposats estaven plenament convençuts de defensar els seus interessos com fos. Això desembocà a tota la història que origina i fonamenta aquest treball i fou el que convertí Solivella en el poble amb l'índex més elevat de morts durant la repressió a la rereguarda de tot Catalunya.⁸ Solivella també ostenta el primer lloc entre els municipis que tenien entre 1.000 i 1.999 habitants si es

⁷ Vegeu els capítols 4 i 5 per a més informació sobre la pèrdua del patrimoni local, la Col·lectivitat Agrícola i els crims dels fets del 37.

⁸ SOLÉ, Josep Maria; VILLARROYA, Joan. *La repressió a la rereguarda de Catalunya (1936-1939)*. Volum I. 1a ed. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989.

Imatge 4. Conjunt de creus que encara romanen al cementiri municipal en homenatge als soldats del CTV que combateren i moriren al terme. Es poden observar els forats de les creus que foren arrencades quan la família reclamà el seu difunt. FONT: PRÒPIA (06-12-15)

tenen en compte les víctimes durant la repressió franquista.⁹ Aquestes dades pesaren sobre la consciència dels solivellencs i feren de la guerra un record particularment dur.¹⁰

El pas del front de guerra per Solivella fou certament virulent. En els anys posteriors, alguns pagesos trobaven, mentre realitzaven les feines del camp, bombes colgades als seus trossos provinents de soldats combatents o d'avions que les havien llançades sobre el front sense que explotessin.

Alguns veïns les feien esclatar ells mateixos per estalviar-se l'avís corresponent a les autoritats. Això es convertí en un perill per a la població que queda palès amb la mort per causa de l'explosió accidental d'aquests artefactes de quatre joves solivellencs: R. M. B. (12 anys) morí el 20 de gener de 1939 i J. M. B. (14), J. M. G. (14) i J. S. E. (13) moriren el 2 d'abril del mateix any.

Un altre factor que indica la virulència del front al terme municipal de Solivella és la presència d'un hospital de campanya que les tropes del CTV¹¹ instal·laren a la partida solivellenca de les Costes, situada al nord del terme municipal, al coll de Belltall, proper a

⁹ SOLÉ, Josep Maria. *La repressió franquista a Catalunya. 1938-1953*. 1a ed. Barcelona: Edicions 62, 1985.

¹⁰ Vegeu l'annex II per il·lustrar la informació d'aquestes dades.

¹¹ El CTV, sigles de *Corpo di Truppe Volontarie*, fou un cos d'exèrcit enviat per la Itàlia feixista de Mussolini. Cap al final de la guerra, es convertí en un cos mixt on hi havia una gran presència de soldats espanyols. Aquestes tropes són les que ocuparen Solivella i els pobles del voltant.

la carretera C-14 (*Imatge 3*).¹² A més, s'havia habilitat l'edifici de l'anomenada *escola de baix* com a hospital de guerra.

Al cementiri de Solivella encara queden algunes restes de soldats espanyols que foren enterrats allí. Molts d'aquests cossos van ser reclamats durant la dècada dels 70, però encara en romanen alguns que han estat oblidats. Actualment encara es pot observar, a mà esquerra abans d'arribar al mausoleu central, un complex de creus, totes de la mateixa línia, dedicades als soldats espanyols que perderen la vida al front proper (*Imatge 4*).¹³

En motiu d'aquest treball, s'ha trobat oportú consultar algunes persones del poble per tal d'obtenir informació, relats i vivències que només es poden aconseguir d'aquesta manera. Tot i així, sempre s'ha hagut de vigilar amb les preguntes formulades, ja que tal com s'explica profundament al llarg d'aquestes pàgines, la Guerra Civil a Solivella va estretament lligada amb els fets; i el fets són tema pertorbador del qual pocs són els que en volen parlar.

Així, doncs, partint d'aquesta informació assolida, cal esmentar que l'exèrcit republicà, amb el poder i la influència que tenia, féu ús de diversos espais privats per a les seves activitats. A ca l'Esquerrer, on encara es conserva una pintada a la paret que ho certifica, s'instal·là la Secció d'Obrers i Explosius i al primer pis de ca l'Emilio hi col·locaren la central d'operacions i de ràdio que controlava el front de Lleida i l'avanç de les tropes enemigues. L'actual propietari d'aquesta última casa, que aleshores era un nen, recorda que "hi va haver un dia que ho van recollir tot i van marxar, i aleshores el meu pare va entendre que el front de Lleida s'havia trencat i els nacionals eren a punt d'arribar. Llavors tothom es preparà per marxar del poble i anar a passar els dies a les cabanes de tros".

A més a més, la informació facilitada pels veïns ha servit per trobar certs elements arquitectònics que encara romanen oblidats enmig dels camps o dels boscos. D'aquesta manera, s'ha pogut localitzar un complex de cinc trinxeres alçades situades a la partida de les Pedreres, a la vessant d'un monticle que la separa de la de les Garses, a l'oest del terme municipal.¹⁴

¹² Vegeu el mapa 5 de l'annex III per entendre més clarament la situació d'aquest hospital.

¹³ Vegeu l'annex IV per a més informació sobre les creus del cementiri.

¹⁴ Vegeu el mapa 8 de l'annex III per copsar la situació de les trinxeres.

Aquestes trinxeres alçades, que si no s'observen amb deteniment poden passar per mers marges de pedra qualssevol, estan construïdes amb pedra seca a partir de peces de dimensions similars extreïdes dels voltants. Se'n poden observar fins a cinc camuflades enmig de la vegetació d'aquest lloc, amb diferents estats de conservació, que s'aboquen vers la plana que s'estén al peu del monticle, aprofitant la gran visió i domini que atorga aquesta posició. Estan alineades i separades per escassos metres,

Imatge 5. Estreta balma vora el barranc del Xano que serví de refugi per a una família solivellenca.
FONT: PRÒPIA (07-09-2015)

mostren una forma lleugerament semicircular i en una d'elles, la més ben conservada, encara s'aprecia clarament el forat de l'espitllera. Podeu veure'n diverses fotografies al final d'aquest capítol. Prop d'aquest lloc, a més, es té constància que romanen les restes d'un antic polvorí usat durant la guerra.

Per últim, a la partida dels Plans d'Ollers, al terme municipal de Barberà de la Conca però en uns terrenys que pertanyen a una família de Solivella, vora el barranc del Xano, trobem una balma situada a la vessant occidental del barranc.

Aquesta balma dels barberencs Plans d'Ollers fou usada a mode de refugi per la família solivellenca propietària dels terrenys. El propietari actual ha explicat que quan els nacionals van arribar al poble tothom es va anar a refugiar a les seves cabanes de tros i la seva família trià la que tenien als Plans d'Ollers.

Tot i així, a riba i riba del barranc la batalla del front s'intensificà molt, i és que justament el combat entre ambdós bàndols passà per aquells terrenys. Com que la cabana queda molt desprotegida, van optar per amagar-se dins de la balma fins que uns soldats nacionals, que eren els que dominaven aquella riba, els van pregar que marxessin ja que enmig del front no podien estar segurs. Aquesta balma, completament oblidada i parcialment esfondrada, es pot veure fotografiada al lateral (*Imatge 5*).¹⁵

¹⁵ Vegeu el mapa 6 de l'annex III per entendre clarament la situació d'aquesta balma.

Imatge 6. Trinxa trobada a la partida de les Pedreres, pertanyent al complex esmentat en aquest capítol.
FONT: PRÒPIA (07-09-2015)

Imatge 7. Detall de l'espitllera d'una de les trinxeres de les Pedreres.
FONT: PRÒPIA (07-09-2015)

Imatge 8. Trinxa oblidada de pedra seca, amb una lleugera forma semicircular.
FONT: PRÒPIA (07-09-2015)

Imatge 9. Restes d'una altra de les trinxeres que dominen la plana que s'estén al fons de la imatge.
FONT: PRÒPIA (07-09-2015)

Imatge 10. Trinxa del complex de les Pedreres que mostra clarament la forma semicircular defensiva.
FONT: PRÒPIA (07-09-2015)

Imatge 11. Vista frontal de la trinxa més ben conservada i més vistosa del complex. A la part superior es pot observar el forat de l'espitllera.
FONT: PRÒPIA (07-09-2015)

EL MALDECAP PERPETU

“En la existencia de 7 u 8 siglos de esta comunidad, aquellos momentos resultaron los más tristes, los más deprimentes, los más bochornosos y los más absurdos de toda su larga historia”

Josep Montseny Sans, escriptor solivellenc

6. Els fets del 36

6.1. Causes i panorama

Amb aquest capítol s'enceta la part central d'aquest treball. Els fets del 36, que succeïren entre els dies 23 i 24 de juliol, són els primers, els que donaren el tret de sortida al que genèricament s'anomena *fets de Solivella* i, de retruc, a tota la història dels anys posteriors que fa de Solivella un poble únic i particular en la manera d'entendre el marc rural de la guerra d'Espanya. L'any 1936, el poble tenia 1.516 habitants, una xifra certament elevada tenint en compte l'històric de població del municipi, i la Guerra Civil acabava d'esclatar.

Hom pot pensar que en un poble d'aquestes característiques les idees que es defensaven en ambdós bàndols a nivell nacional quedaven molt allunyades i, en certa mesura, així era. Solivella, com molts altres pobles semblants, passava un període difícil, i és que l'economia no anava de la millor manera i la gent ja tenia prou feina en mantenir la seva família. Així, les grans decisions nacionals semblava que passaven a un segon pla en la llista de prioritats dels veïns.

L'economia solivellenca estava basada gairebé exclusivament en l'agricultura i, especialment, en la vinya: pocs eren els propietaris de les grans extensions de terreny i la gran majoria treballava les terres a jornal. Les relacions entre aquests dos col·lectius eren, evidentment, tirants i la tensió s'agreujà quan els amos no pogueren pagar els pagesos degut a les males collites. Historiadors com Andreu Mayayo veuen en aquesta situació les clares bases del que succeí a Solivella.

El poble estava molt dividit econòmicament, socialment i políticament i les relacions personals derivades d'aquesta situació són les que van desembocar a la barbàrie. Mayayo ens diu que “els successos de Solivella no van ser fruit de l'atzar diabòlic sinó que les seves arrels calia cercar-les en el marc de les respostes diferents a la crisi agrària, de les darreries del segle passat” i que “els antecedents immediats dels fets varen ser fruit, per un banda, d'una dreta fanàtica, armada i decidida a matar o morir per tal d'imposar la seva voluntat i, per l'altra, d'una esquerra decidida a escarmentar tots els facciosos dins de la millor tradició jacobina de la funció política del terror com a mesura de ‘salut pública’”.¹⁶ El solivellenc Jaume Montseny Sans ja ens diu que “en nuestro pueblo ‘lis dretis i lis

¹⁶ MAYAYO, Andreu. “Els fets de Solivella, juliol de 1936”. *L'Avenç*, núm. 79 (febrer de 1985), p. 34-39.

esquerris'¹⁷ apenas se saludaban entre sí".¹⁸ Efectivament, això és el que diferencia Solivella de la resta de pobles.

L'any 1906 es construí el celler cooperatiu de la Sociedad de Trabajadores Agrícolas, institució creada l'any 1901 que agrupava els pagesos jornalers i lluitava per unes millors condicions laborals. Els terratinents, però, no estaven disposats a satisfer-les i les posicions cada cop eren més extremes.

Amb l'arribada de la República al municipi i sota el mandat del primer alcalde, J. S. M., les tensions anaven en augment. Després dels fets d'octubre de 1934¹⁹ els propietaris tiraren pel dret i exerciren una dura repressió sobre els camperols, contemplant els saquejos i les amenaces pistola en mà.

Com ja s'ha dit, l'agricultura era el motor fonamental i imprescindible del poble. És important tenir ben present aquest fet, ja que l'economia familiar, que no passava un bon moment tant per les famílies benestants com pels jornalers, depenia del camp i tothom volia adaptar la manera d'explotar-lo als seus interessos.

Tot i així, no tothom comparteix les idees de Mayayo que afirmen que l'origen dels fets es deu a les complicades relacions agràries. Un altre grup d'historiadors atribueixen el que va passar a un seguit de causes i de pressions externes. Gràcies a la minsa informació que rebien els vilatans sobre l'estat del país, la gent anava creant les seves idees polítiques i a Solivella s'estava disposat a defensar-les com fos. No obstant, és evident que gran part dels motius que desembocaren als fets del 36 es van coure gràcies a les tirants relacions entre propietaris i jornalers.

Així, es desembocà a un clar equilibri polític carregat de tensió, i és que en les eleccions legislatives del febrer de 1936, en les que l'esquerra va recuperar el poder de l'Estat, a Solivella guanyà el Front d'Ordre, coalició de la dreta catalana, per només 10 vots respecte al Front d'Esquerres. Tot i així, l'ajuntament d'esquerres, destituït en els fets d'octubre de 1934, reprengué el poder.

¹⁷ Montseny escriu freqüentment certs termes tal com es pronuncien en xipella, varietat dialectal pròpia de Solivella. Aquí cal entendre "les dretes i les esquerres".

¹⁸ MONTSENY, Josep. *Història de l'anècdota de Solivella*. 1a ed. Solivella: Ajuntament de Solivella, 2014.

¹⁹ El 6 d'octubre de 1934, Lluís Companys proclamà l'Estat Català dins de la República Federal Espanyola. Després d'aquest acte, s'empresonaren els membres del Govern de Catalunya i se suspengué l'Estatut de Núria.

Això evidència la gran i equilibrada divisió ideològica, i aquest fet aparentment innocu és un clar indicador que les divergències estaven assegurades. Tal com apunta l'historiador David Tormo, "la diferència més notable amb d'altres pobles era el fet que els homes de la dreta local estaven disposats a combatre amb les armes per la defensa dels seus interessos"²⁰ i els de l'esquerra no es van deixar vèncer. El fort caràcter dels dos bàndols, per damunt de les relacions veïnals, desembocà als fets del 36.

Tot i que part del seu caràcter es deu a la improvisació i al desenfrenament dels sentiments del moment, els fets d'aquest capítol mereixen una contextualització que fou la que n'assentà les bases. A part de la situació econòmica i agrària que ja s'ha explicat, un seguit de fets més concrets semblen decisius en l'exaltació dels ànims.

Des d'abans de les eleccions anteriorment esmentades, els grans terratinents de la dreta local començaren a llucar la possibilitat d'una revolta. Així, compraren armes a través de J. P. S., jove solivellenc dirigent del requetè de Tarragona que treballava en un despatx d'advocats. Aquestes armes eren d'una gran qualitat, ja que provenien de l'Exèrcit. Era el capità de la infanteria José Sentís Simeón, oficial de la guarnició de Tarragona, qui les aconseguia per a J. P. S. i aquest les duia al poble durant els caps de setmana. Tot i així, aquesta feina era realment feixuga i també en demanaren a un contrabandista solivellenc que els facilità una gran quantitat d'armes i de munició més fàcilment.

Així, doncs, la dreta local es feia forta amb un armament envejable. Part d'aquesta preparació de la dreta dels mesos anteriors als primers fets es deu, també, a la figura de mossèn Domènec Lloberes i Agràs, el capellà regent. Segons diversos testimonis, el mossèn crispà els ànims i la tensió en els seus sermons; es diu que era d'idees fortament conservadores i que fins i tot instruí militarment el requetè local. Tot i així, el mossèn fou traslladat abans de les dates dels fets.

Cal esmentar, també, altres actes que alimentaren la tensió entre la dreta i l'esquerra. Durant els mesos previs als fets, J. T. C., cap del requetè local, i un altre veí pertanyent a la Unió de Rabassaires, el sindicat dels viticultors no propietaris, discutiren per l'ocupació d'una finca. Tot i que el conflicte es resolgué sense cap incidència física a favor de J. T. C., aquest petit enfrontament contribuí a l'exaltació dels ànims d'ambdós bàndols, i és que no

²⁰ TORMO, David. "Els fets de Solivella". Dins SOLÉ, Josep Maria; VILLARROYA, Joan (directors). *Breu Història de la Guerra Civil a Catalunya*. 1a ed. Barcelona: Edicions 62, 2005 (p. 95-98).

només s'hi van posicionar els dos implicats abans esmentats, sinó que aquests van rebre aferrissadament els suport dels seus col·lectius. Els membres d'ideologia més propera a l'esquerra donaven suport al seu company, que havia decidit quedar-se amb la finca del propietari per al qual feia de jornalier ja que deia que no respectava els seus drets laborals.

El 13 de juliol, a Solivella s'organitzà una manifestació en motiu de l'assassinat de Calvo Sotelo que es desenvolupà d'una manera força agitada i va acabar amb la intervenció de la Guàrdia d'Assalt per tal de calmar la situació.

Per últim, quatre dies després, el 17 de juliol, dia del cop d'Estat, el delegat de Renovación Española²¹ a la Conca de Barberà, Josep Contijoch Carol, va informar la dreta dels pobles de la comarca d'una concentració que es faria l'endemà a l'Hotel Europa de Tarragona per tal d'actuar al costat de l'exèrcit del sollevament. De Solivella partiren 6 voluntaris en taxi: J. T. C., M. F. T., J. I. C., A. D. M., J. F. L. i J. M. F. Tot i així, l'alcalde, que era republicà, ho va denunciar a la Guàrdia Civil de Valls i els van empresonar a la ciutat fins el 23 del mateix mes, dia en què van ser traslladats al vaixell-presó Cabo Cullera, atracat al port de Tarragona. Cal tenir en compte, a més, que l'alçament militar fracassà en les terres catalanes i això molestà, evidentment, la majoria d'homes de dreta.

Tot aquest seguit d'esdeveniments, alguns dels quals poden passar certament per inofensius però amaguen un tens rerefons, ens situen al dia 23 de juliol de 1936, és a dir, a les portes de l'inici de la tragèdia solivellenca que tant s'ha lamentat.

²¹ Renovación Española, RE, fou un partit polític d'idees monàrquiques i conservadores que jugà un paper clau en els mesos previs a la Guerra Civil. Els seus líders eren Antonio Goicoechea i José Calvo Sotelo.

6.2. 1936, Solivella sota estat de guerra i avís de bombardeig

Tot començà a través de les ones de Radio Sevilla, que anuncià erròniament que les tropes del general Miguel Cabanellas de Saragossa avançaven per Lleida i Tàrraga. La informació que arribava a Solivella enmig del marc de confusió de la guerra era difícil de verificar, ningú sabia del cert l'estat de la situació i la gent es deixà dur per inspiracions i intuïcions.

Així, la dreta local decideix aplegar-se en determinades cases del poble per tal d'establir una resistència armada que controlés la situació fins l'arribada de les tropes franquistes, aparentment imminent. Els dretans havien passat per les cases considerades de la seva afinitat per tal que tots els homes disponibles s'hi sumessin. Tot i així, irònicament, aquesta arribada que esperaven no es complí fins al cap de tres anys, ja al final de la guerra.

El nucli de la resistència dretana s'organitzà entorn de l'actual plaça de la Creu, aleshores anomenada Francesc Macià: a l'antiga cal Pedrol, i sota la direcció de J. T. I., s'agruparen 7 homes i, escassos metres més enllà, a la casa que en aquests anys s'anomenava *cal Sujeto*, dirigits per J. A. M., de 43 anys, el major propietari local, més de vint. A més, baixant pel carrer de la Creu, que surt d'aquesta plaça i desemboca a la carretera per la qual s'accedeix al poble, aleshores anomenada carrer Pi i Margall, a pocs metres de les altres dues cases, s'agruparen, a cal Cabaler, sis homes més per tal de controlar l'accés a la població per aquella via.²²

L'escenari ja estava muntat. En les tres cases, els homes disposaven d'armes, munició i queviures per passar l'espera. Així, a cal Pedrol, a cal Sujeto i a cal Cabaler, més d'una trentena de solivellencs esperaven exaltats l'arribada de les inexistents tropes de Cabanellas des de Tàrraga i l'Ajuntament republicà començava a sentir un neguit cada cop més punyent. A més, a part de les tres cases principals, algunes famílies de dreta havien optat per fer-se fortes als seus propis habitatges.

Toquen les cinc de la tarda al campanar i se sent el primer tret. S'apuntava a F. S., de 17 anys, que berenava a la porta de casa seva a la plaça de la Creu. Així, els fets de Solivella van sumar la primera víctima mortal. La mort de F. S. serví per fer entendre a aquells que

²² Vegeu el mapa 10 de l'annex III per a veure aquesta situació sobre el mapa del poble.

encara no ho havien copsat que la situació era tensa i la cosa anava de debò. El tret provingué de cal Sujeto i fou un evident avís per a les autoritats.

L'Ajuntament, presidit per A. A. E. i amb J. S. M. com a segon alcalde, era plenament conscient de la tensió que es vivia en aquells moments pels carrers del poble i demanà instruccions a Montblanc. Respongué Josep Folch i Folch, diputat del PRAT, partit proper a ERC, al Parlament de Catalunya, i, seguint les seves indicacions, les autoritats locals declararen l'estat de guerra a Solivella.

Redacten un escrit expressant-ho i exigint la retirada d'armes als atrinxerats a l'interior de les cases, donen el fulletó al pregoner del poble i envien dos homes a escortar-lo per tal que el llegeixi per tots els carrers. Passant per la carretera, se senten més trets. Aquests són per al pregoner i els seus escortes. Provenen de cal Pallallarga, on la família de la casa s'havia fet forta pel seu compte com moltes altres. Així, cau la segona víctima mortal, A. M. C. (34 anys) i els altres dos són ferits.

Evidentment, si la situació ja era prou tensa, aquests trets i el seguit de morts fan que des de ca la Vila es reaccioni fortament. Les autoritats locals demanen el control de tots els accessos i pregunten l'ajut dels Comitès Antifeixistes que s'havien creat pel territori. Al vespre, l'entrada del poble és plena amb gairebé 40 camions carregats de milicians que provenen de Montblanc, Reus, Valls i altres poblacions properes disposats a "alliberar Solivella".

Els pobles veïns se sorprengueren àmpliament, degut a la rapidesa i la sobtadesa amb què s'originà aquesta inesperada situació. Solivella es convertí en el centre d'atenció de la Conca i les autoritats del voltant seguien amb temor aquells actes que tot just havien començat.

Ja entrada la nit, es coneixen dues víctimes més, aquest cop del que s'anomenava bàndol de dreta, tot i que no tenien res a veure amb les concentracions de la Creu. P. B. M. (46 anys) i el seu fill J. B. D. (26) tornaven aquell dia del tros i al camí de Montblanc van ser assassinats. Mai s'ha aclarit l'autoria d'aquests crims, ja que la dreta deia que els havien comès els d'esquerra per venjar-se dels dos morts que ja duïen, però l'esquerra acusà la

dreta de matar-los perquè no s'havien sumat a l'alçament de les cases de la Creu.²³ Al lloc d'aquests dos assassinats, després de la guerra, les institucions franquistes hi manaren construir una creu commemorativa, de la qual actualment ja no en roman cap resta.²⁴

Solivella estava sota estat de guerra i la nit ja era entrada. A les cases de la Creu, alguns homes van aprofitar la foscor per fugir veient la massiva arribada de milicians al poble i altres veïns que s'havien mantingut al marge van anar a les seves cabanes de tros per temor a una massacre. Tot i així, les tropes milicianes controlaven tots els accessos i sortides de la població i van enxampar algunes de les persones que es disposaven a fugir.

Destaca la figura de mossèn Jaume Sanromà Solé, regent de la parròquia de Solivella nascut a Vilaverd que vivia en una casa del poble des de 1933 després de la incautació de la sagristia. Es volgué refugiar als afores del poble i sortí per la carretera de Belltall. Tot i així, fou enxampat a escassos metres de la població. Li preguntaren si duia alguna arma i ell ensenyà un santcrist. El van matar allà mateix i posteriorment s'hi erigí una creu commemorativa de la qual avui, després d'actes vandàlics, només se n'intueixen les restes. Mossèn Jaume Sanromà fou beatificat per l'Església Catòlica el 13 d'octubre de 2013 durant la Beatificació de Tarragona i és conegut com un dels quatre màrtirs solivellencs.²⁵

Més amunt, al costat de la rasa de Belltall, mataren també J. T. C.²⁶ (22 anys), que amb la mateixa intenció de fugir sofrí la mateixa sort. Havia tornat al poble feia 4 dies provinent de Palència, on feia el servei militar. En honor a ell també s'erigí una altra creu que fou retirada degut a l'ampliació de la carretera.

A les rodalies del poble, trobaren també a la matinada del 24 de juliol J. M. A., de 52 anys. Ell era a la zona denominada *la Segarra*, prop de Rocallaura, a l'Urgell. Allí fou descobert i membres del Comitè local l'anaren a cercar. El van detenir i el dugueren a una casa del poble, on el van lligar a l'estable i al matí del 24 el van assassinar. El cadàver va ser llençat a una era veïna.

²³Certament, van ser moltes les persones d'ideologia conservadora que, quan la dreta les anà a buscar a casa per tal d'atrinxer-se, s'hi van negar ja que veien que acabarien ensangonades. Anys després, aquestes van patir la marginació dels guanyadors.

²⁴Vegeu el capítol 9 per a més informació sobre les creus i els altres elements recordatius erigits en el franquisme que s'esmenten en aquest capítol. Així mateix, a l'annex III trobareu la localització sobre el mapa d'aquells elements que encara sobreviuen al pas dels anys.

²⁵Vegeu l'annex I per a més informació sobre aquestes quatre figures.

²⁶Les inicials J. T. C. esmentades aquí corresponen a una persona diferent de la que s'ha esmentat anteriorment amb les mateixes lletres. Les dues persones esmentades són germanes.

També decidí marxar, com molts altres, el vicari Joan de Déu Punsoda González, nascut a Tarragona, que es disfressà de dona i es féu acompanyar d'una senyora gran per tal de passar desapercebut. S'amagà prop de l'hostal del Gori, des d'on va poder presenciar els crims que posteriorment hi succeïrien i anava donant l'extremunció als assassinats mentre presenciava la mort d'alguns dels seus feligresos. Assolí escapar-se dels controls dels milicians, però mesos més tard fou trobat i assassinat.²⁷

Tornant a l'escena principal, al poble, amb alguns veïns dormint als trossos i els accessos plens de milicians d'arreu del territori, arribà el diputat Folch acompanyat de Felipe Molero Bueno, guàrdia civil destinat a dirigir l'ofensiva contra els revoltats. Molero Bueno es convertí en l'únic representant d'un cos d'ordre públic, ja que els comitès antifeixistes no estaven integrats pas per policies, militars o altres homes d'aquestes característiques.

Els milicians dels comitès antifeixistes iniciaren l'atac per desactivar els focus de la Creu. Les altres cases, com cal Cabaler o cal Pallallarga, ja estaven buides ja que els homes havien fugit en veure la massiva arribada de camions. S'atrinxeraren a la plaça i pels volts de les 23:00h aconseguiren la rendició de cal Pedrol gràcies a uns milicians que s'escolaren per la teulada. Tot i així, el nucli dur era cal Sujeto. Efectivament, els milicians superaven àmpliament els revoltats en nombre, però com ja hem comentat no eren forces de l'Estat i les seves pobres escopetes de caça i altres armes de poca eficàcia no podien competir amb les que els de dretha havien aconseguit de l'Exèrcit.

Mentre els de cal Sujeto semblava que podien aguantar qualsevol ofensiva, les esquerres escorcollaren les cases de la població buscant-hi armes i portaren les famílies a l'escola municipal, que servia d'hospital de guerra. Durant els escorcolls, van ser ferides algunes persones, entre les que destaca J. P. V., que morí el 29 de juliol en un hospital de Reus. Les autoritats van recomanar l'evacuació de Solivella i corregué la veu d'un possible bombardeig.

Molero Bueno demanà unes armes que poguessin competir amb les dels dretans. Així, parteix de Flix una avioneta civil d'una empresa química que només féu un parell de passades per damunt de la població. Els milicians no reberen cap ajut més.

²⁷ Vegeu el capítol 4 i l'annex I per tal de completar la història de Joan de Déu Punsoda.

Sorgí la idea d'enviar una avioneta armada des de Reus. Els membres del Comitè agafaren una noia jove, d'una família dels atrinxerats, i l'obligaren a dirigir-se cap a cal Sujeto, enmig de l'improvisat front, per tal d'avisar els resistents d'un fet que podia ser catastròfic: si no deposaven les armes, els milicians bombardejarien la casa. Tot i així, els homes estaven disposats a resistir fins al final, cal Sujeto aguantà tota la nit i l'avioneta no s'enlairà mai. Gràcies a la decència que es tingué finalment, que féu que no s'enviés l'avioneta tot i el desafiament dels revoltats, s'evità un tragèdia que hagués pogut arruïnar el poble.

Es féu de dia i els de cal Sujeto encara aguantaven contra tota l'onada de milicians. No fou fins a les dues del migdia del ja 24 de juliol que les milícies aconseguiren definitivament ocupar la casa. Dins hi trobaren una dotzena de ferits, la resta havien fugit pel darrere o havien saltat per la finestra en direcció als camps que s'estenen prop de l'edifici. Fins i tot alguns es varen amagar als cups de la casa i van ser coberts amb terra i palla per tal de passar desapercebuts davant la imminent entrada dels milicians.

Així caigué cal Sujeto, i amb ella la revolta dels homes de dreta, que esdevingué protagonista d'un dels fets més excepcionals i desconcertants de la guerra d'Espanya.

Imatge 12. Vista actual de la plaça de la Creu, epicentre indiscutible dels fets del 36. El gran monument als caiguts erigit durant el franquisme, al centre, separa, a la imatge, els dos grans nuclis de resistència dretana: a l'esquerra, cal Pedrol i, a la dreta, cal Sujeto. Actualment ningú anomena així aquestes cases, intentant aferrar l'oblit dels fets.
FONT: PRÒPIA (27-09-15)

Imatge 13. Detall de la creu, símbol de sofriment, que dona nom al cenotafi en honor als dretans caiguts del poble.
FONT: PRÒPIA (27-09-15)

6.3. Final: el desenfrenament d'una tràgica excitació

Sembla que els fets del 36 podien haver acabat aquí, però no fou així. Després de la caiguda de cal Sujeto, els milicians traslladaren una quinzena de detinguts, aproximadament, al que aleshores era l'hostal del Gori. Allí, F. S. M. (22 anys) provà de fugir i fou abatut a l'acte. Aquest assassinat el presencià Jaume Gras, dirigent montblanquí del POUM, partit d'extrema esquerra, que, esfereït, anà a demanar explicacions a l'Ajuntament. Allí s'hi trobà Molero Bueno, que estava informant les autoritats de l'èxit assolit, i li va reclamar que anés a l'hostal per evitar més morts.

Les autoritats s'hi van afanyar però, de camí cap a l'improvisat centre de retenció, se senten un seguit de trets i es tem el pitjor. Efectivament, els milicians havien col·locat els detinguts emmanillats davant de la façana de l'hostal, que dóna a la carretera. Disposats a marxar i des de dalt dels camions, varen disparar-los i en varen matar 9.

Alguns solivellencs i altres milicians van deixar escapar alguns presoners i van fer veure que no veien altres que simulaven la seva mort per salvar-se, entre els quals trobem A. M. C.,²⁸ el seu germà J. M. C. i J. P. M. Això demostra que aquestes execucions van ser dutes a terme de manera improvisada per un grup alterat de milicians que va sorprendre la resta.

A la façana de l'hostal moriren M. S. C. (72 anys), J. T. P. (67), J. G. T. (50), J. I. P. (50), B. M. C. (42), A. I. C. (40), P. C. Q. (30), R. M. N. (24) i J. M. M. (21). G. T. I. (37), propietari de l'edifici, fou afusellat per separat per raons personals. Anys més tard es col·locà una placa a la façana de l'establiment en el seu record que actualment ha estat retirada.

Al sortir del poble, 3 emmanillats més són llençats morts des dels camions. Són J. T. I. (67 anys), líder de cal Pedrol, J. S. V. (36) i R. C. M. (18). En honor a aquestes tres víctimes mortals també es col·locà una placa en una façana propera que també ha estat retirada.

Els simpatitzants van ser obligats, després, a carregar els cossos en carros i a dur-los al cementiri municipal on s'hi havia excavat una fossa comuna. Amb el franquisme ja instaurat, es construï un mausoleu al cementiri per a totes aquestes víctimes i altres de dreta.

²⁸ Aquesta, evidentment, no és la víctima de l'atac al pregoner, tot i tenir les mateixes inicials.

Així s'acabaren els fets del 36, que constitueixen la part més important dels fets de Solivella. Un total de 22 morts (20 de dreta²⁹ i 2 d'esquerra) entre el 23 i el 24 de juliol de 1936 esfereïren les poblacions veïnes i constituïren l'avantsala de la rancúnia, la venjança i les represàlies posteriors.³⁰

Imatge 14. Accés a Solivella venint de Montblanc. En aquest punt, al pont sobre la rasa del Cabreta, els milicians llançaren les tres últimes víctimes dels fets del 36 des dels seus camions. A la dreta, de color groc, es pot veure l'antic hostal del Gori. FONT: PRÒPIA (06-12-15)

Imatge 15. Vista dels camps de vinya dels voltants de Solivella a les portes de l'hivern. La viticultura és el principal motor econòmic del poble i aquest fet encara era més accentuat en l'època que tracta aquest treball. Les males relacions agràries són la causa fonamental dels fets del 36. FONT: PRÒPIA (06-12-15)

²⁹En aquesta xifra s'inclou la mort de J. P. V., que va ser ferit durant els fets però no va morir fins cinc dies després.

³⁰Vegeu l'annex VI per comprendre més fàcilment la relació dels morts.

7. L'estiu del 36 i el degoteig d'assassinats

7.1. Crims i persecucions

Tot i que estrictament el terme *fets del 36* se cenyeix als actes explicats anteriorment, el cert és que, durant els dies posteriors al 23 i al 24 de juliol, els ànims no es calmaren i s'augmentà la barbàrie amb 11 morts més.³¹

Els fets del 36 van trasbalsar la població i van canviar radicalment les relacions entre veïns. Òbviament, uns actes així no van deixar indiferent a ningú i van suposar una exaltació encara més elevada dels bàndols rivals. Els dies posteriors als fets van estar marcats per la persecució d'aquells homes de dreta que havien aconseguit escapar i s'havien refugiat fora del poble.

Així, arribem al dia 29 de juliol. A Reus és ferit un solivellenc de dreta degut a uns enfrontaments. Tot i així, és el dia 4 d'agost quan el record dels tan presents fets torna amb més força i és executat a Vallmoll J. A. M. (43 anys) juntament amb dos persones més, entre les quals hi havia el vicari de Montblanc mossèn Josep Colom i Alsina. J. A. M. fou el màxim dirigent de la revolta de la dreta i el líder dels homes de cal Sujeto. Havia passat uns dies a la presó de Montblanc després d'escapar-se durant els fets. Fou traslladat, ja en ple franquisme, al cementiri municipal, on fou enterrat al mausoleu dels caiguts de dreta.³²

Dos dies després, el 6 d'agost, mor a la carretera que duu de Vallbona de les Monges a Rocallaura M. S. A. (43 anys). S'havia refugiat a Llorenç de Rocafort, un petit poble de l'Urgell, arran dels fets, però fou detingut i assassinat pel Comitè Antifeixista de Solivella. Ja durant el franquisme, s'erigí en aquest lloc una creu commemorativa. També és enterrat al mausoleu del cementiri.

³¹Vegeu l'annex VI per copsar la relació de morts. En aquestes 11 morts no es compta la de J. P. V., que tot i que morí en aquestes dates, fou ferit de mort durant els fets del 36 i, per tant, apareix comptabilitzada en el capítol anterior. Tampoc s'hi compta la de mossèn J. T. I., solivellenc rector del Pont d'Armentera, ja que no té vinculació amb els fets, ni la de mossèn Tomàs Capdevila. Aquesta última s'explica en aquest capítol degut a la seva rellevància i ja que succeí al poble, però no es comptabilitza en la xifra global ja que la víctima no tenia cap relació amb Solivella.

³²Vegeu el capítol 9 per a més informació sobre el mausoleu del cementiri i tots els elements recordatius que s'esmenten en aquest capítol. En l'annex III podreu trobar la localització d'aquells elements que encara es conserven.

El 26 d'agost fou afusellat a Reus el vicari de Solivella Joan de Déu Punsoda i González. Tal com ja s'ha explicat, havia assolit escapar-se del poble disfressat de dona.³³ Tot i així, poc més d'un mes després fou trobat i assassinat. Punsoda és considerat un dels “quatre màrtirs solivellencs”.

El 28 d'agost, prop del poble de Vila-seca foren executats els presoners de Cabo Cullera, que havien estat detinguts el 17 de juliol a Valls quan es dirigien a Tarragona per sumar-se a l'Exèrcit, tal com s'explica en el capítol 3. A. D. M. (27 anys) ja havia mort al vaixell-presó. Els altres eren J. T. C. (28), M. F. T. (31), J. I. C. (30), J. F. L. (25) i J. M. F. (19). En aquest lloc, també s'hi erigí una creu l'estat actual de la qual és desconegut. Foren enterrats al cementiri de Reus, on encara hi roman una creu a la fossa 5a de l'apartat de fosses històriques (*Imatge 16*), però posteriorment van ser traslladats al mausoleu del cementiri.

A les 21:00h del 31 d'agost, foren assassinats a la sortida d'Alcover J. S. S. i J. P. S., de 50 i 16 anys respectivament. Aquest últim era el que passava les armes als de la dreta des de Tarragona.³⁴ S'erigí

Imatge 16. Fosses històriques del cementiri de Reus on foren enterrats els sis solivellencs empresonats al vaixell Cabo Cullera del port de Tarragona.
FONT: PRÒPIA (02-03-2015)

Imatge 17. Marge de la carretera C-240z, al municipi d'Alcover, on foren assassinats J. S. S. i J. P. S., amb la creu que guarda el seu record.
FONT: PRÒPIA (02-03-2015)

Imatge 18. Lloc on fou assassinat mossèn Tomàs Capdevila, a la partida solivellenca de les Ricofes, on figura una creu en el seu honor.
FONT: PRÒPIA (02-03-2015)

³³ Vegeu el capítol 3 i l'annex I per a més informació sobre la figura de Joan de Déu Punsoda i els fets del 36.

³⁴ Vegeu el capítol 3, on es parla sobre J. P. S. i la seva funció en la preparació dels fets del 36.

una creu commemorativa que encara es conserva al lloc de l'assassinat i que fou encarregada a J. E., d'una coneguda nissaga de picapedrers del poble (*Imatge 17*). Els cossos varen ser traslladats al cementiri de Solivella en motiu de la construcció del mausoleu.

Finalment, l'assassinat més colpidor, pels detalls que n'han transcendit, fou el de mossèn Tomàs Capdevila i Miquel. Aquesta mort no es comptabilitza en el còmput de víctimes dels fets segons els criteris d'aquest treball, ja que es considera que la mort de mossèn Capdevila recau sobre altres poblacions. Tot i així, s'explica en aquest apartat ja que l'escenari en fou Solivella i, lamentablement, poc o molt també s'hi col·laborà. Es tracta, sens dubte, d'una de les morts més trastornadores de la comarca.

Capellà amb grans coneixements, Tomàs Capdevila era un dels més formats de la Conca i autor de diversos treballs històrics. Tenia 33 anys i era nascut a Forès. Era el capellà de Conesa i, el 23 de juliol de 1936, es dirigí al seu poble per refugiar-se a casa de la seva família. Tot i així, mesos més tard, els milicians de la comarca feren un escorcoll a la casa i l'inxamparen enmig d'una gran persecució per tota la població.

Fou lliurat a les milícies de Sarraí, d'on havia estat regent, i el van portar amb cotxe cap a Solivella. Tomàs Capdevila fou torturat cruelment i, segons algunes fonts, li tallaren la llengua i els genitals, li varen treure els ulls i li van fracturar la clavícula esquerra. Arribat a Solivella, encara agonitzant, el van dur a la plaça Major, des d'on l'arrossegaren fins al cementiri enmig de la riota i l'escarni dels presents.

Allí, en un petit terraplè a la vora del camí que s'endinsa a la partida de les Ricofes, fou assassinat a trets seguint les campanades que tocaven les onze de la nit del 6 de setembre de 1936. Al lloc del crim, ja en període franquista, s'hi erigí una creu en el seu record, la més coneguda pels solivellencs degut a la seva proximitat al cementiri (*Imatge 18*).

Destaca també la història de J. P. M. Fou un dels detinguts a l'hostal del Gori que se salvà de l'execució simulant la seva mort. Després dels fets, fou traslladat a l'hospital de Reus i després al de Cambrils. Allí, P. I. T., membre del Comitè solivellenc, va ordenar l'execució del malalt. Tot i així, J. P. M. es va poder salvar perquè els assassins es varen equivocar i van matar l'home del llit del costat. Salvat de miracle, anà a viure als Omells de na Gaia, a l'Urgell. El 14 de febrer de 1937, després dels segons fets, un grup de solivellencs l'anà a

buscar de nou, però després de diversos escorcolls no el varen poder trobar. Així, J. P. M. salvà la vida increïblement en tres ocasions: en l'afusellament dels fets del 36, a l'hospital de Cambrils i als Omells de na Gaia.

Finalment, cal esmentar una última mort. J. T. I.³⁵ era el rector del Pont d'Armentera, a l'Alt Camp. Aquest solivellenc va ser assassinat a mans del Comitè durant la persecució religiosa el 28 d'agost, després de ser expulsat de l'abadia. Tot i que aquesta mort no es comptabilitza en el recompte dels fets perquè no hi té relació, podeu trobar-ne més informació a l'annex I, ja que J. T. I. es considera un dels "quatre màrtirs solivellencs".

³⁵ Les inicials J. T. I. aquí esmentades i que també s'esmenten a la nota 29 fan referència a un solivellenc que no és el líder de cal Pedrol esmentat amb les mateixes inicials en el capítol anterior.

7.2. La gran buidada patrimonial de Solivella

A banda dels assassinats, els dies posteriors als fets del 36 van estar caracteritzats, també, per l'espoli, la pèrdua del patrimoni local i altres confiscacions. Feia encara pocs anys que Solivella havia perdut la seva joia més preuada, quan es dinamità el castell-palau dels Llorac, i el record de la pèrdua artística i patrimonial tornà a brollar.

Durant la tarda del 25 de juliol i el matí del 26, es va espoliar l'església parroquial del poble a instàncies del Comitè Antifeixista Solivellenc. En aquests actes hi eren presents molts dels seus membres armats i es va obligar a les persones de dretha a cometre'ls. L'església de l'Assumpció de Maria de Solivella va veure impotent com les seves imatges i altres decoracions eren

Imatge 19. Vista de la nau central de l'església, vers l'any 1918, on es pot observar el magnífic retaule barroc destruït durant la guerra, obra de Francesc Bonifaç i Massó.

FONT: CENTRE D'ESTUDIS SOLIVELLENCES

sostretes del temple i cremades en una foguera als afores del poble, al lloc on hi havia la sínia de l'hostal del Gori. Els objectes de culte dels solivellencs acabaren sota les brases.

Després de disparar un tret a l'altar major entrant al temple, va ser destrossada una de les joies artístiques més importants de Solivella de tots els temps: l'altar barroc obra de l'escultor vallenc Francesc Bonifaç i Massó, un dels escultors amb més prestigi de l'època, pertanyent a una important nissaga d'artistes occitans que començà en el seu besavi Lluís Bonifaç el Vell (*Imatge 19*).

Destaca també, pel valor sentimental que tenia per als solivellencs més religiosos, la destrucció de la imatge de pedra de la Verge que presidia la façana del temple i la crema del Sant Crist Gros, una de les figures més venerades pels solivellencs que estava envoltada d'una llegenda popular que es remunta al seu origen. A més, es jugà amb les

túniques sacerdotals i es portaren totes les peces blanques de roba a l'escola de baix, que servia d'hospital.

Després d'aquests actes, l'església va ser usada com a magatzem. Al mig de la plaça Major, a més, feren una altra foguera per cremar, en aquest cas, quadres, llibres i imatges religioses que s'havien espoliat de cases particulars.

Cal esmentar, també, que fou destruïda la creu de les Roques del Calvari. Aquesta creu estava situada als afores del poble, al camí del Tallat, damunt d'unes grans roques conegudes per tots els solivellencs. La creu fou reposada ja avançat el franquisme per una altra d'aliatge de ferro, obra del ferrer del poble, que encara es conserva. La imatge de la Verge de la façana fou reemplaçada per una rèplica obra de Miquel Vendrell l'any 1976 i, actualment, el temple parroquial també custodia una rèplica del Sant Crist Gros.

Imatge 20. Plaça Major de Solivella l'any 1918 amb l'església al fons. El temple parroquial fou el centre de l'espoli i la destrucció artística. Sobre la portalada, es pot observar la imatge de la Verge que presidia la façana i que fou destruïda després dels fets del 36.

FONT: CENTRE D'ESTUDIS SOLIVELLENCES

Imatge 21. Actual creu de les Roques del Calvari, vora el camí del Tallat, que substitueix la que fou destruïda després dels fets del 36. FONT: PRÒPIA (27-09-15)

8. Els fets del 37

Arribat el febrer de 1937, els ànims dels republicans havien disminuït considerablement. Arreu se sentien els rumors de les dures represàlies que cometien els nacionals pels territoris que sotmetien, que cada cop eren més. La caiguda de Màlaga havia arribat a orelles de la població i els d'esquerres començaren a sentir un gran temor.³⁶

Els republicans estaven certament nerviosos, als favorables a l'avanç franquista se'ls tornava a omplir el cos d'alegria i alguns veïns, recordant el que havia passat en el tan present juliol passat, varen abandonar el poble. Els homes de dreta s'aplegaven al cafè de cal Mateu, a la plaça Major, i, desconexedors de les massacres que es duïen a terme, celebraven joiosament cada victòria davant dels republicans, cada cop més angoixats.

Així, com a mètode de "prevenció", el 12 de febrer de 1937, a les 22:00h i amb els llums apagats, un grup de solivellencs d'esquerra passà per les cases de dreta a buscar-ne els homes degut a una suposada preparació de conspiració. Alguns s'escaparen pels terrats i uns altres tancaren llums, portes i finestres fins que els d'esquerra van passar de llarg. Els que troben són portats a l'hostal del Gori per tal d'interrogar-los.

A alguns els deixaven marxar, però es va ordenar la detenció d'una cinquantena de persones. En un judici popular sumaríssim celebrat al mateix hostal i constituït per membres del Comitè Antifeixista local, es va declarar la condemna a mort d'aquestes 50 persones que estaven retingudes a l'hostal.³⁷ Aquesta decisió sembla que va ser imposada per un faista de l'Hospitalet de Llobregat que s'havia instal·lat a Solivella i havia obtingut molta influència. Segons sembla, tenia grans interessos en quedar-se les terres i propietats dels executats.

Els guàrdies, conscients de la massacre que es viuria i en un rampell d'humanitat, varen començar a alliberar els detinguts. Alguns s'escaparen per la finestra, saltant a la rasa del costat sense tenir en compte l'altura que els separava del terra. Quan arribà l'escamot d'execució només en quedaven 12. Els carregaren en un camió i, enmig d'aquestes maniobres, encara se n'escaparen 4 més. Evidentment, no s'haguessin pogut escapar si no

³⁶La caiguda de Màlaga el 8 de febrer de 1937 va acabar amb una repressió franquista brutal que aportà entre 9.000 i 12.000 morts al bàndol republicà.

³⁷Els judicis populars sumaríssims van ser suprimits l'octubre de 1936 per la Generalitat de Catalunya. Tot i així, en molts punts del país continuaven actuant.

fos per la sensatesa d'alguns guàrdies que ja albiraven la tragèdia. Així, doncs, el camió amb 8 detinguts a bord es dirigí cap al terme de Sarral, a un camp de vinyes situat vora la carretera que du d'aquesta població al poble de Pira.

Allí, prèviament, hi havien excavat una fossa i situaren els presoners al davant per tal d'afusellar-los. Encara en fugen 4 mentre comença l'execució. D'aquesta manera, afusellen J. I. T. (59 anys), F. S. I. (47), J. B. A. (50) i el seminarista J. G. M. (21). Aquest últim fou beatificat per l'Església Catòlica el 13 d'octubre de 2013 en la Beatificació de Tarragona i pertany al grup dels "quatre màrtirs solivellencs".³⁸

Tot i així, mentre enterraven aquests cossos a la fossa del lloc de l'execució, troben malferit al terme de Pira T. E. S. (22 anys), un dels quatre que s'havien escapat a últim moment, i el maten. Aquest també fou enterrat juntament amb els altres.

Dos dies després, quan la fossa ja era tancada, troben amagat en una pallissa de Solivella un altre dels fugitius, J. M. P. (18), i també és executat. Així, doncs, R. B. M. i J. S. I. van ser els únics dels quatre que es van escapar a última hora que van aconseguir salvar la vida.³⁹

A un centenar de metres d'on ocorregueren aquests fets, al costat de la carretera de Pira a Sarral i ja durant el franquisme, s'hi col·locà una creu commemorativa, que actualment es conserva parcialment mutilada.⁴⁰

Durant els anys de la guerra en els quals els republicans encara tenien el màxim poder del poble, segons nombroses acusacions, l'Ajuntament i el Comitè Antifeixista, que actuaven de mutu acord, realitzaren confiscacions de terres i imposaren multes, algunes de les quals ascendien a 15.000 pessetes, segons els afectats, a aquells que eren contraris a la seva ideologia. Així, es creà la Col·lectivitat Agrícola de Solivella, una institució formada per unes 20 o 30 famílies d'esquerra que administrava els terrenys confiscats.

³⁸ Vegeu l'annex I per a més informació sobre els màrtirs de Solivella.

³⁹ Vegeu l'annex VI per a copsar clarament la relació de morts dels fets.

⁴⁰ Vegeu el capítol 9 per a més informació sobre les creus commemoratives erigides en el franquisme. En l'annex III en podreu veure la situació sobre el mapa.

L'Ajuntament també envià informes a l'Exèrcit comunicant les suposades idees feixistes que mostraven alguns dels mossos de reemplaçament solivellencs que hi exercien el càrrec. Això va suposar la mort d'alguns d'ells i també un seguit de penes i càstigs a altres.

Imatge 22. Façana de l'antic hostel del Gori, situat al costat de la carretera d'accés al poble. Fou protagonista indesitjat dels fets del 36 i dels fets del 37, essent lloc d'execució, de reclusió i seu de judicis sumaríssims militars. Curiosament, tal com ha passat amb cal Pedrol i cal Sujeto, gairebé ningú anomena aquest edifici amb el nom que tenia durant els fets. FONT: PRÒPIA (27-09-15)

Imatge 23. Carretera de Pira a Sarral. A escassos metres d'aquest lloc foren executats els crims dels fets del 37. A l'esquerra, la creu en honor a les víctimes, mutilada. FONT: PRÒPIA (02-03-15)

9. L'ocupació de Solivella

Tenint en compte els anys 1936 i 1937, l'any 1938 a Solivella va ser prou plàcid. Així, van anar passant els dies i el final de la guerra ja s'entrellucava. La repressió a la rereguarda, és a dir, la que s'exercia durant la guerra, acabà a Solivella amb un xifres brutals i esfereïdores. Mentre l'índex de morts a Catalunya a causa d'aquesta repressió se situa en el 2,9 %, a la Conca de Barberà aquest ascendeix al 4 %.

El fet que aquesta xifra sigui més elevada a la comarca no és casual. Els fets de Solivella no només van afectar el propi poble, sinó que van sobrepassar els límits municipals i van fer que la repressió als pobles veïns fos més accentuada, ja que es buscaven col·laboradors o còmplices. Aquest fet encara es notará amb més escreix quan parlem de la repressió posterior a la guerra.

Així, doncs, els índexs situen Solivella amb una repressió del 26,4 %, una xifra increïblement insòlita i difícil de digerir que fa que el poble esdevingui el cap de llista amb l'índex més elevat de tot Catalunya. És curiós comprovar que el segon poble amb la xifra més alta de la Conca és Blancafort, el poble més proper a Solivella, i que només mostra un 6 %. Aquesta relació entre el primer i el segon a la comarca palesa la gran diferència i excepcionalitat de les dades de Solivella.⁴¹

Durant la primavera de 1938, les tropes franquistes iniciaren l'ofensiva a les terres catalanes. Els nacionals cada cop era més a prop de la victòria i, així, a les 21:00h, aproximadament, de l'11 de gener de 1939, Solivella va ser ocupada per les tropes afines als nacionals. La guerra llampec per la Catalunya Nova va acabar amb la capitulació del poble. Entre els dies 10 i 15 de gener, els nacionals van aconseguir Agramunt, Tàrraga, Montblanc i Santa Coloma de Queralt com a poblacions més importants.

Solivella va ser ocupada durant el vespre de l'11 de gener pel Corpo di Truppe Volontarie, cos de tropes mixtes (espanyoles i italianes) amb el suport de Mussolini. Concretament, fou la divisió Frecce Verdi, després d'una batalla virulenta d'artilleria pel terme municipal, qui entrà oficialment al poble. Els Frecce Verdi havien conquerit Fulleda, a les Garrigues, i

⁴¹ Podeu observar més clarament aquestes dades en l'annex II. Les xifres estan extretes de: SOLÉ, Josep Maria; VILLARROYA, Joan. *La repressió a la rereguarda de Catalunya (1936-1939). Volum I*. 1a ed. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989.

havien entrat a la Conca per Senan, des d'on van dirigir-se cap a Solivella i Blancafort. Després de conquerir Solivella van fer el mateix amb Sarraí (*Imatge 24*).

Tot i que la nit de l'11 de gener Solivella ja estava sota domini nacional, aquest fet no es va fer oficial ni es va celebrar fins l'endemà, ja que era tard i els veïns del poble estaven refugiats als trossos. Certament, quan corregué la veu que els nacionals eren a punt d'arribar, tothom abandonà el poble per por a possibles perills. És per aquests motius que la data oficial de la "liberación de Solivella" és el 12 de gener de 1939.

Així, doncs, durant el matí del 12 de gener es du a terme l'entrada oficial del franquisme al municipi i es proclama el final de la guerra per a Solivella. Es fa repicar festivament l'única campana que encara quedava a l'església després que les altres fossin usades per elaborar armament.

Les primeres disposicions dels franquistes incloïen la creació de la Comissió Gestora Municipal, institució que havia d'actuar a mode d'ajuntament fins que aquest no es pogués constituir oficialment i que havia de garantir la nova política del règim.

Així, doncs, el 15 de gener a les 16:00h, l'Auditoria de Guerra de l'Exèrcit d'Ocupació, representada per l'alferes del Cos Jurídic Militar de la 5a Divisió de Navarra Juan Martí Vilanova, en nom del General del Cos de l'Exèrcit del Nord i després d'un seguit d'entrevistes amb les dretes locals, nomena la Comissió Gestora amb G. T. D. com a president, 8 regidors (R. B. M.,⁴² J. I. C.,⁴³ M. P. B., J. G. P., A. M. C., A. A. M., F. S. M. i A. O. A.) i J. F. E. que actuava com a secretari. Es va optar per persones relacionades estretament amb els morts de drete dels fets.

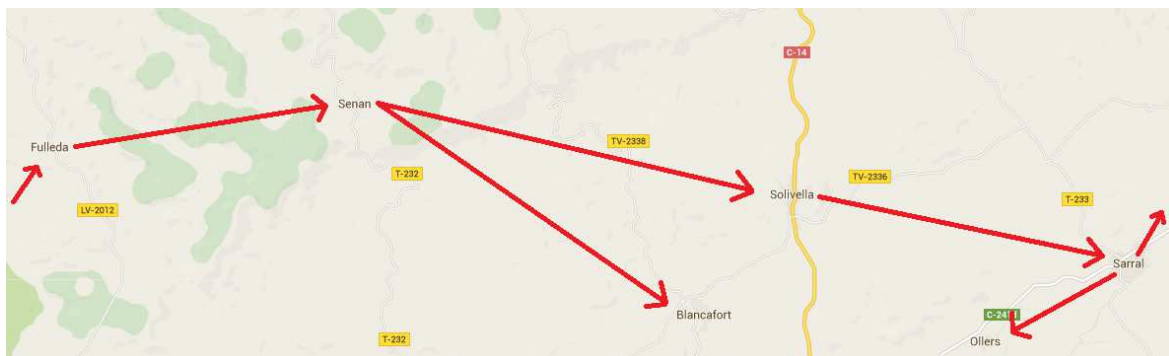
Així, tal com es llegeix en l'acta de constitució, els escollits

"JURAN por su honor desempeñar fielmente sus respectivas funciones con celo, austeridad y energía, inspirándose en las normas de la España Nacional y del Generalísimo Franco, nuestro glorioso Caudillo, realizando su cometido con la máxima rapidez que la acertada resolución de cada caso exija, en unión de las demás personas a quienes esta Autoridad militar, designará, si lo estima conveniente, para ocupar otros puestos que faciliten el más próximo restablecimiento de la vida civil en este Municipio. [...] Y para que

⁴² És interessant recordar que R. B. M. fou un dels supervivents de l'afusellament dels fets del 37.

⁴³ Les inicials J. I. C. esmentades aquí corresponen a una persona diferent a la que s'havia esmentat anteriorment amb les mateixes inicials i que havia estat empresonada a Cabo Cullera.

conste, firman conmigo la presente, después de quedar enterados de su contenido, aceptando y agradeciendo su nombramiento que les permite cooperar con el mayor entusiasmo al resurgir de España”.⁴⁴

Imatge 24. En aquest mapa es pot observar l'avanç de la divisió italiana dels Frecce Verdi per la Conca de Barberà a l'alçada de Solivella. El CTV havia conquerit Vinaixa, a les Garrigues, i des d'allà passà a Fullella i a Senan. D'aquest darrer saltaren a Solivella i a Blancafort per seguir cap a Sarral, Ollers, Rocafort de Queralt, Vallverd i les Piles. Entre el 15 de gener i el 24, els Frecce Verdi ja estaven a les portes de Martorell. Així, el 26 de gener Barcelona ja era en mans dels franquistes, només 13 dies després de l'entrada a Solivella. FONT: GOOGLE MAPS; EDICIÓ: PRÒPIA

Imatge 25. Plaça Major de Solivella. A l'esquerra, l'edifici de l'Ajuntament i, evidentment, antiga seu de la Comissió Gestora. Al fons, l'església parroquial, barroca, epicentre de la destrucció patrimonial del poble. Actualment es pot observar la reposició de la imatge que presidia la portalada i que fou destruïda durant la guerra juntament amb altres decoracions. FONT: PRÒPIA (27-09-15)

⁴⁴ Fragment de l'acta que es mostra a: SANS, Josep Maria. *El monument de la plaça de la Creu. L'ombra allargada dels "Fets de Solivella"*. 1a ed. Lleida: Pagès Editors, 2012 (pàg. 23).

10. Els fets del 39 o la repressió franquista

El treball sobre els fets de Solivella ja podria ésser conclòs, i és que, estrictament i tradicionalment, el terme *fets de Solivella* només engloba els fets del 36 i els del 37. No es pot entendre del tot, però, el món d'aquests successos sense parlar d'aquesta repressió que es dugué a terme a partir de l'any 1939.

La repressió franquista (o, tal com s'ha batejat en aquest treball, els fets del 39) s'ha d'entendre com una conseqüència directa dels fets anteriors. Si en els anys de la guerra l'esquerra s'havia comportat brutalment amb els seus veïns de dreta que no es deixaven trepitjar, ara que les víctimes tenien el poder començava una furiosa i desitjada venjança amb la col·laboració de les més altes autoritats.

La repressió d'aquestes dates, ja sigui a Solivella o en qualsevol altre punt del país, és realment complexa i amaga una història ingent que fa que sigui digna d'un estudi a part. En aquest treball, però, tan sols configura un capítol. Cal tenir present aquest fet, ja que les característiques de l'estudi que origina aquestes pàgines només permeten realitzar una visió global d'aquest tema al poble.⁴⁵

En els fets del 39 s'intercanvien els papers i les víctimes són els d'esquerra. La dreta, amb el poder definitiu a la mà i representada per la Comissió Gestora, només cercava dos objectius: la venjança a mode de repressió dels seus adversaris polítics i la recuperació dels cossos i de l'honor dels seus caiguts, que havien estat privats de qualsevol homenatge durant la guerra. Aquest últim aspecte és el que s'explica en els dos capítols següents.

Cinc dies després de l'ocupació de Solivella, les autoritats locals ja havien elaborat un informe on es feien constar tots els crims comesos per l'esquerra i s'acusava amb noms i cognoms els veïns del poble. Aquest informe fou lliurat al jutjat de Montblanc i serví de pauta i guia per a la repressió.

El procés per tal d'exercir aquesta repressió i la burocràcia que es necessitava eren sempre comuns en la majoria de casos: primer els veïns denunciaven els actes a l'Ajuntament (a vegades, fins i tot l'Ajuntament actuava directament sense denúncia prèvia), aquest

⁴⁵ Per aprofundir en la repressió franquista a Solivella, es recomana l'estudi de l'obra: SANS, Josep Maria. *El monument de la plaça de la Creu. L'ombra allargada dels "Fets de Solivella"*. 1a ed. Lleida: Pagès Editors, 2012.

trametia l'informe als jutjats de Montblanc i de la capital de la comarca passava a la justícia militar de Tarragona. Els que havien estat denunciats eren detinguts a la presó de Montblanc. Posteriorment, se'ls feia un judici sumaríssim militar i eren enviats a la presó de la Punxa o a la de Pilats, ambdues a Tarragona. D'aquí, uns en podrien sortir al cap d'un temps i d'altres acabarien afusellats. Cal tenir ben present aquest procés per tal de comprendre el funcionament d'aquests fets.

Com que Solivella és un poble petit, les autoritats locals no tenien massa dificultats per realitzar aquesta tasca. Tothom sabia qui havia estat de part dels d'esquerres, la gent recordava qui havia anat a fer detencions, qui havia espoliat l'església i les cases, qui formava part del Comitè i qui havia dirigit l'Ajuntament republicà.

Efectivament, doncs, moltes foren les famílies d'esquerra que iniciaren el camí cap a l'exili o que s'anaren a refugiar en altres llocs del país, algunes de les quals ja quedaren per sempre allunyades del seu poble.

No només es denunciaven crims i confiscacions, sinó que també es deia qui “con sus palabras excitaba continuamente a cometer actos delictivos”, especialment quan es parlava de dones, a qui costava culpar de delictes ja que els crims foren protagonitzats només per homes. A més, es realitzaven afirmacions com: “[era] muy mal habladora y disfrutaba mucho cuando se cometían actos delictivos”; “al día que había los fusilados tendidos en la calle se puso muy elegante, cosa que no acostumbraba, a pasearse delante de ellos y disfrutando con el hecho que se había realizado”; o “hombre sin cultura de ninguna clase y padre de dos hijos idiotas”.⁴⁶ Es pot copsar, doncs, que moltes de les acusacions eren realment subjectives i difícils de demostrar.

La Llei de Responsabilitats Polítiques, promulgada el 9 de febrer de 1939, dictava en l'article 1 que condemnava

“personas tanto físicas como jurídicas que desde el 1.º de octubre de 1934 y antes del 18 de julio de 1936 contribuyeron a crear o agravar la subversión de todo orden que se hizo víctima España y de aquellas otras que a partir de la segunda de dichas fechas se hayan opuesto o se opongan al Movimiento Nacional con actos concretos o con pasividad grave”

⁴⁶ Acusacions recopilades a: SANS, Josep Maria. *El monument de la plaça de la Creu. L'ombra allargada dels “Fets de Solivella”*. 1a ed. Lleida: Pagès Editors, 2012.

Les autoritats, per tant, ja sabien què i qui havien d'acusar.

Així, l'informe de després de la guerra elaborat per la Comissió Gestora Municipal esdevé un compendi de tots els actes que s'han descrit en els capítols anteriors i detalla qui foren, a criteri dels que van elaborar el text, els culpables de tot el que va passar.

El 20 de gener, doncs, l'instructor militar de Montblanc, José Ortiz, que se centrà exclusivament en el poble, arribà a Solivella per prendre declaració a les persones de dreta. En quatre dies declararen quinze persones, totes estretament relacionades amb víctimes mortals dels fets, que culpaven els membres del Comitè i de l'Ajuntament de l'època de tots els crims i confiscacions. Per esperonar els veïns que denunciessin tot el que sabien, les autoritats locals els prometien els béns dels denunciats si arribaven a ser executats.

El 29 de gener són empresonats els primers solivellencs a Montblanc, després de les declaracions dels dies anteriors. L'endemà el jutge Ortiz interroga 28 veïns (20 homes i 8 dones), 6 homes dels quals acabarien executats mesos més tard.⁴⁷

El fet que tots els interrogats anteriors acabessin detinguts, acompanyat per l'esperonament persistent de les autoritats, féu que el 4 de febrer sis veïns presentessin noves denúncies. A més, es rebia el suport i també les acusacions de la Jefatura Local de la Falange, organització estretament relacionada amb la Comissió que representava el partit únic del Règim al municipi. Com sempre, estava integrada en gran mesura per víctimes dels fets. Es depuraren, a més, quatre mestres de l'escola.

Entre els jutjats de Montblanc, Valls⁴⁸ i Tarragona es processaren 73 solivellencs (63 homes i 10 dones). D'aquests, pels consells de guerra, 51 foren condemnats amb penes de reclusió i 22 amb la pena capital.⁴⁹ Es condemnaren algunes persones per fals testimoni.

Vint-i-dos, per tant, és la xifra de morts dels fets del 39. Unes morts que s'executaren a la muntanya de l'Oliva i al cementiri de Tarragona. A més, 3 homes moriren a la presó per malaltia. Cal destacar que moltes penes de reclusió es revisaren i també se'n commutaren moltes anys més tard.

⁴⁷ Podeu veure la relació dels assassinats a l'annex VI.

⁴⁸ A finals de l'any 1939 el jutjat de Montblanc fou adjuntat al de la capital de l'Alt Camp.

⁴⁹ Inicialment eren 26, però quatre penes foren commutades per cadena perpètua.

Els fets dels anys anteriors i el gran nombre d'assassinats dretans a mans de l'esquerra a Solivella van fer que la repressió de les autoritats franquistes, moguda pel viu sentiment de venjança, fos brutal a Solivella i a tota la comarca, on foren perseguides moltes persones suposadament vinculades als fets.

Això fa que, mentre el percentatge d'afusellats a Catalunya és de l'1,2 ‰, a la Conca de Barberà aquest s'elevi fins al 4,9 ‰, situant aquesta comarca al capdavant de Catalunya. A més, si es miren les xifres de Solivella, es pot observar que el nombre d'afusellats puja a la sorprenent i excepcional xifra del 14,5 ‰, la més elevada de tot Catalunya entre els pobles de 1.000 a 1.999 habitants.⁵⁰

Res no pogué evitar que 22 solivellencs fossin assassinats a mans de les autoritats del moment, convertint Solivella en el poble de la Conca on mor més gent en nombres absoluts. 123 són les persones que moriren per la repressió a tota la comarca. És interessant veure, a més, que Solivella l'any 1936 tenia 1.516 habitants i l'any 1940 aquesta xifra es reduí a 1.303, un 14,05 % menys, 213 habitants menys.⁵¹

Si els fets del 36 i els del 37 mostren un caràcter eminentment improvisat, on ningú no sabia què passaria i despuntava una situació de caos i de desenfrenament dels sentiments i intuïcions del moment, els fets del 39 es caracteritzen per un procés burocràtic, diüturn i meditat, on se segueixen unes pautes i on es donà una mínima oportunitat de salvació als acusats, mitjançant judicis sumaríssims (no gaire parcials però que almenys eren judicis) que, efectivament, moderaren i frenaren la barbàrie.

⁵⁰ Podeu consultar l'annex II per veure la representació gràfica d'aquestes dades. Xifres extretes de: SOLÉ, Josep Maria. *La repressió franquista a Catalunya. 1938-1953*. 1a ed. Barcelona: Edicions 62, 1985.

⁵¹ Xifres extretes de: RECASENS, Josep. *La repressió franquista a la Conca de Barberà (1939-1945). Documents per al seu estudi*. 1a ed. Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 2000.

Imatge 26. Antiga seu del jutjat militar de Montblanc, actual jutjat de pau.
FONT: PRÒPIA (27-09-15)

Imatge 27. Antic edifici de la presó de Montblanc que actualment actua com a seu de diverses institucions.
FONT: PRÒPIA (27-09-15)

LA FORJA D'UN RECORD INDESITJABLE

“Suenan aún en mis oídos aquel clamor con que la provincia entera [...] anhelaba que fuese Solivella el lugar representativo de la resistencia [franquista]”

Josep Maria Vives i Castellet, arquitecte del monument de la Creu

11. El naixement del mite i la seva idolatria

Solivella, com ja sabeu, va esdevenir protagonista d'uns fets absolutament excepcionals. Aquesta excepcionalitat féu que, un cop obtinguda la victòria pels franquistes, les primeres autoritats locals veiessin una oportunitat d'or per tal d'enaltir els seus ideals, mantenir ben viu l'esperit del que consideraven “la supremacia del heroísmo y del martirio”⁵² en defensa de la Pàtria i, de retruc, remoure públicament la consciència dels perdedors.

Així, nasqué el mite dels fets de Solivella, símbol de la lluita per la Nova Espanya. Els seus “màrtirs” morts durant els fets foren lloats i glorificats pels seus actes i l'Ajuntament s'encarregà de mantenir ben viu el seu record per tal que almón quedés un espai on no fossin coneguts. Nogensmenys, els que sobrevisqueren també s'emportaren gran part dels homenatges i de les lloances. A més, a la façana de l'església, una gran inscripció recordava a tots els solivellencs el nom del fundador de la Falange: “José Antonio Primo de Rivera ¡Presente!”.

Una part important d'aquesta construcció ideològica és la que ja s'ha anat comentat al llarg del treball i la que podreu conèixer profundament en el capítol següent: l'erecció de creus i monuments i la col·locació de làpides en els llocs més significatius dels fets que pretenien mantenir indeleble el record dels caiguts arreu del territori. Algunes d'aquestes creus anaren acompanyades de grans cerimònies d'inauguració.

Per als que sobrevisqueren “heroicament” a les adversitats d'aquestes dates, l'alcalde A. E. G., que arribà al càrrec el 20 de febrer de 1944, creà la Medalla de la Vila, destinada a homenatjar els excombatents de la guerra i altres persones que destacaren pels seus serveis a la població. A més, els fets de Solivella van servir a les autoritats locals del moment per tal de gloriar-se davant els seus superiors i foren usats com a targeta de presentació.

Per tal que Solivella tingués les autoritats franquistes ben a prop seu, es concedí també la Medalla de la Vila a Francisco Labadie Otermin, governador civil de la província de Tarragona, a Francisco Ferrándiz Arjonilla, delegat provincial d'excombatents, i al Capità General de Catalunya José Moscardó Ituarte.

⁵² Extret de la notícia “Los mártires de Solivella”, del *Diario Español*, recopilada a: GÓMEZ, Jaume. *Solivella 1900-1950. Diari íntim*. 1a ed. Solivella: Ajuntament de Solivella, 2008 (p. 417-418). La podeu llegir a l'annex V.

Cal mencionar, a més, que el 26 d'octubre de 1939 s'aprovà crear el que s'anomenà *Cuadro de honor de los ex cautivos y asesinados por la horda roja marxista de Solivella*. Aquest quadre recollia el nom i una fotografia d'aquells dretans que havien mort a mans dels republicans i de tots aquells que havien estat empresonats, que s'havien salvat d'un afusellament o havien viscut altres proeses similars. Fou una iniciativa de les autoritats locals per tal d'obsequiar les famílies dels homenatjats.

El quadre, a part de les fotografies dels excaptius i assassinats, mostrava una imatge de les façanes de cal Sujeto i de cal Pedrol, grans protagonistes dels fets del 36, acompanyades de les imatges de Franco, Calvo Sotelo, Moscardó i Primo de Rivera. Tot era presidit per una gran bandera espanyola on s'hi podia llegir “UNA, GRANDE, LIBRE” i, al centre, la imatge del Sagrat Cor de Jesús, figura molt venerada al poble, sobre un peu on hi havia inscrit “REINO DE ESPAÑA”. A cada banda, l'escut de la Falange i del Requeté i dos soldats mostrant armes.

Solivella era definida com “la población mártir por excelencia” i per tal de difondre aquesta idea les autoritats locals col·laboraren en un seguit de publicacions. Així, el *Diario Español* es féu ressò dels fets, apuntant que “no se puede disputar a Solivella la supremacía del heroísmo y del martirio” i que “así escribió Solivella una de las páginas más gloriosas de la tragedia española”,⁵³ publicant escrits en els aniversaris dels fets i comentant les inauguracions del mausoleu del cementiri i del monument de la Creu.⁵⁴

Arribats a aquest punt, l'Ajuntament també col·laborà en l'edició de llibres sobre el transcurs de la guerra per tal que parlessin gloriosament dels fets i subvencionà la revista *Afán* perquè també escrivís un article sobre els successos. Així, l'autor Luis Climent, en una de les seves obres, qualifica la gesta de Solivella com “la más hermosa de cuantas se registraron” i ens assegura que els fets del 36 i els del 37 són “hechos varoniles, de auténtico temple nacional” i “cantera viva de virtudes raciales a la que habremos de acudir cuando de lealtad a España y de sentimientos puros se hable”.⁵⁵

⁵³ Extret de la notícia “Los mártires de Solivella”, del *Diario Español*, recopilada a: GÓMEZ, Jaume. *Solivella 1900-1950. Diari íntim*. 1a ed. Solivella: Ajuntament de Solivella, 2008 (p. 417-418). La podeu llegir a l'annex V.

⁵⁴ Podeu veure tres notícies a l'annex V.

⁵⁵ CLIMENT, Luis. *Rojos en Tarragona y su provincia*. 1a ed. Tarragona: Torres & Virgili, 1942.

Tot i així, els actes més remarcables que contribuïren a l'exaltació del mite solivellenc i a la idolatria dels seus màrtirs foren les celebracions i commemoracions dels aniversaris dels fets a la localitat. Solivella adoptà forçosament tres dates pròpies de "glòria": la primera era el 12 de gener, data oficial de l'entrada de les tropes franquistes al municipi; la segona fou el 12 de febrer, efemèride dels fets del 37; i tancava aquest cicle el dia 24 de juliol, en el qual la població recordava els fets del 36. Aquestes dues darreres es mantingueren fins l'any 1967, quan ambdues es traslladaren a celebrar-se l'últim dia de la festa major.

En aquestes dates, s'aprofità també per donar a conèixer els nous noms dels carrers que substituïen aquells que feien referència a personatges de la República. En la majoria de casos, es tornà a les denominacions tradicionals, però es dedicà un carrer al general Mola i la plaça Major adoptà el nom de "plaza del Generalísimo". A més, s'inauguraren els monuments recordatius a les víctimes que s'expliquen en el capítol següent.

Destaquen, doncs, el 24 de juliol de 1939, quan s'oficià una missa davant de cal Sujeto en honor als cossos repatriats i es col·locà la primera pedra del monument de la Creu; el 24 de juliol de 1940, quan s'inaugurà el mausoleu i es presentaren els nous noms dels carrers; i el 12 de juliol de 1942, quan se segellà el monument del cementiri.

La majoria de celebracions comptaven amb una orquestra, un ofici religiós i la presència d'autoritats provincials. A més, els balcons de les cases havien de romandre engalanats amb la bandera nacional.

Imatge 28. Rètol en català que en temps de la República indicava el nom que s'havia posat al tradicional carrer Mig, en honor al líder de la insurrecció de Jaca. Encara es pot observar aquesta placa a l'altura de la cruïlla amb el carrer Hospital. FONT: PRÒPIA (27-09-15)

Imatge 29. Rètol en castellà de l'etapa franquista, en què el carrer Hospital recuperà el seu nom tradicional després que durant la República s'anomenés carrer Llibertat. Es pot observar a la cruïlla amb el carrer Abadia Vella. FONT: PRÒPIA (27-09-15)

D'aquesta manera, els fets de Solivella es convertiren en la imatge de benvinguda a tots aquells visitants que, a l'entrada del poble, ja topaven amb el fastuós monument als caiguts, i van esdevenir una excel·lent carta de presentació davant de qualsevol autoritat del Règim.

Solivella, a partir dels dies més tràgics de la seva història, es convertí, a causa de la intencionada visió que donaren les autoritats als successos, en el paradigma franquista de la feina ben feta, model de lleialtat, triomf i martiri.

Imatge 30. Monument de la Creu a mitjans del segle passat, el gran homenatge als caiguts de dreta. A la imatge, es pot observar una de les làpides que contenien els noms dels homenatjats i que han estat retirades.
FONT: CENTRE D'ESTUDIS SOLIVELLENCES

Imatge 32. Façana de l'Ajuntament de Solivella l'any 1971 pintada de blau, "el color dels vencedors".
FONT: CENTRE D'ESTUDIS SOLIVELLENCES

Imatge 31. Homenatge al monument dels caiguts de l'any 1975, amb la creu reflectida al fons.
FONT: CENTRE D'ESTUDIS SOLIVELLENCES

Imatge 33. Comitiva presidida per les autoritats locals i el cap provincial dirigint-se al monument dels caiguts en la festa d'homenatge de l'any 1966. Als balcons pengen les banderes nacionals.
FONT: CENTRE D'ESTUDIS SOLIVELLENCES

12. El record a l'espai públic

12.1. Introducció al tema i la col·locació de les làpides

Ja durant el franquisme i com s'ha comentat anteriorment, les autoritats tingueren com un dels principals objectius del seu govern el fet d'honrar la memòria d'aquells coreligionaris que moriren “por Dios y por España”. Es pretenia mantenir viu el record dels fets, usat per fomentar la idea de l'heroisme en defensa de la Pàtria.

D'aquesta manera, es manaren construir un seguit de creus i de làpides recordatives que es col·locaren als llocs, ja sigui dins o fora del poble, on van ser assassinades les persones de dreta, així com un mausoleu al centre del cementiri municipal que serví d'ossera per a tots els cadàvers recuperats i un gran i fastuós cenotafi dirigit a tots els caiguts de dreta de Solivella que s'erigí al bell mig del poble, a la plaça que havia protagonitzat els fets del 36.

Així, doncs, en aquest capítol es pretén descriure, documentar i localitzar tots aquests elements, alguns dels quals avui dia han estat retirats o destruïts, que mantenen, amb més o menys eficàcia, la vella tasca recordativa per la qual van ser construïts, ben visibles, a Solivella i en altres poblacions de Catalunya.

El primerenc ajuntament franquista manà construir, doncs, dues petites làpides de marbre blanc que es col·locaren dins la població. La primera homenatja a G. T. I., el propietari de l'hostal del Gori que fou assassinat durant els fets del 36. Aquesta estava situada a la façana de l'hostal, però fou retirada i actualment és custodiada per un particular. En ella s'hi pot llegir: “A LA MEMORIA DE G. T. I.⁵⁶ QUE EL DIA 24 DE JULIO DE 1936 CAYÓ AQUÍ VILMENTE ASESINADO POR LOS ENEMIGOS DE DIOS Y DE ESPAÑA. R. I. P. ROGAD POR ÉL”.

La segona làpida ret homenatge als tres assassinats durant els fets del 36 que foren llançats a la carretera des de dalt dels camions dels milicians. Es col·locà en una façana propera al lloc dels crims, al costat de cal Pallallarga, i du inscrit que J. T. I., J. S. V. i R. C. M. “DIERON SU VIDA POR DIOS Y POR LA PATRIA EL DIA 24 DE JULIO DE 1936” Aquesta làpida, com l'altra, també fou retirada i actualment és guardada per un particular.

⁵⁶ Efectivament, tots els elements commemoratius que s'esmentaran en aquest capítol duen clarament escrits els noms dels solivellencs als quals honoren. Tot i així, seguint la política d'aquest treball, quan se citin els textos que es poden llegir en dits elements, només s'escriuran les inicials de l'homenatjat.

12.2. Les creus, l'optimització del record

L'altra part del protagonisme dels elements recordatius col·locats a l'espai públic se l'enduen les creus de pedra erigides en els llocs dels assassinats. Es col·locaren vuit creus d'aquest estil repartides pel territori i col·locades al costat de carreteres i vies de pas per tal que tots els viatgers les poguessin copsar. Per fer-ho més entenedor, les creus es descriuen en els següents punts:

1. Al camí de Montblanc, just al costat de la carretera C-14 i a pocs metres abans d'entrar a Solivella, s'erigí una creu dedicada a P. B. M. i a J. B. D., assassinats durant els fets del 36 quan tornaven del tros. Aquesta creu fou destruïda degut a un projecte d'urbanització. Al peu que sostenia la creu s'hi podia llegir "AQUI FUERON VILMENTE ASESINADOS POR LA HORDA ROJA EL 23 DE JULIO DE 1936 PADRE E HIJO" seguit dels noms abans esmentats.
2. Mossèn Jaume Sanromà Solé, assassinat en els fets del 36 quan volia escapar-se del poble, també tingué una creu en el lloc del seu assassinat. Així, doncs, a la carretera cap a Belltall (C-14), a mà esquerra sortint de Solivella i a tocar del poble, s'erigí la creu en el seu honor que actualment roman totalment mutilada degut a uns actes vandàlics.
3. Metres més amunt, a tocar de la mateixa carretera C-14 en el tram que va de Solivella a Belltall i a pocs metres de la primera població, es col·locà una altra creu en honor a J. T. C., assassinat, com Jaume Sanromà, quan intentava fugir del poble, en aquest cas vora la rasa de Belltall, durant els fets del 36. Aquesta creu fou retirada degut a les obres d'ampliació de l'esmentada carretera i se'n desconeix l'estat actual.
4. Ja fora del terme municipal de Solivella, a la carretera de Rocallaura a Vallbona de les Monges, a l'Urgell, s'erigí una creu en honor a M. S. A., assassinat durant l'estiu del 36. En ella s'hi pot llegir que "FUE ASESINADO POR LAS HORDAS MARCHISTAS". Aquesta creu, tot i ser cercada per aquest treball, no ha pogut ser trobada al lloc on es tenia constància que encara roman.

5. A la carretera que porta de Vila-seca a Reus, a pocs metres de la primera població, s'erigí vora el lloc que foren assassinats 5 d'ells una creu en record a aquells 6 homes que pretengueren sumar-se a l'Exèrcit a Tarragona i van ser empresonats al vaixell-presó de Cabo Cullera. Cal recordar que un d'ells ja havia mort al vaixell. Degut a la gran evolució i urbanització que ha patit aquest territori, aquesta creu no ha pogut ser localitzada tot i ser cercada per aquest treball. Tot i així, aquests homes, abans de ser traslladats al mausoleu de Solivella, van ser enterrats en una fossa comuna al cementiri de Reus. En aquest mateix cementiri, s'ha pogut localitzar, a la fossa 5a de l'apartat de fosses històriques, la creu funerària que guarda el seu record enmig d'una immensa aglomeració de creus col·locades rudement en aquest lloc. La creu, llatina, formada per un fina peça de marbre blanc, està col·locada damunt d'un peu de pedra. A la cara principal d'aquest peu hi ha una làpida amb el nom dels homenatjats i el de Solivella, precedit per la inscripció "CAIDOS POR DIOS Y POR ESPAÑA". Al creuer, es pot observar una peça circular amb la imatge de Jesús. Mostra un bon estat de conservació. Podeu veure una fotografia d'aquesta creu al final d'aquest capítol (*Imatge 35*). A més d'aquesta creu, totes les que s'exposen a continuació han estat cercades, trobades, fotografiades i documentades personalment per tal d'obtenir la informació de primera mà i elaborar aquest treball amb una major implicació en els escenaris esmentats.⁵⁷
6. Així, propera al cementiri de Solivella, sobre un marge a l'esquerra del camí que s'endinsa a la partida de les Ricofes, a l'oest del terme municipal, hi ha encara una creu de pedra dedicada a mossèn Tomàs Capdevila Miquel, que fou torturat durant l'estiu del 36. La creu, evidentment afectada pel pas dels anys sense manteniment, du inscrit seguint tres de les quatre cares del peu, format per un tronc de piràmide quadrangular, el següent: "AQUI FUE VILMENTE ASESINADO POR LA HORDA ROJA RDO. D. TOMÁS CAPDEVILA MIQUEL QUE HABIA SIDO CURA DE CONESA, EL 6 DE SEPTIEMBRE DE 1936". Podeu veure una imatge d'aquesta creu al final d'aquest capítol (*Imatge 36*).

⁵⁷ Podeu trobar la localització de les creus que encara es conserven, i que han estat localitzades, als mapes de l'annex III.

7. Al quilòmetre 22 de la carretera C-240z, al municipi d'Alcover, a l'Alt Camp, poc després de sortir del poble, sobre un marge a mà dreta just després d'una benzinera a la partida de la Parellada, s'erigeix encara actualment una creu de pedra dedicada a J. S. S. i a J. P. S. que van ser assassinats en aquest mateix lloc quan fugien d'Alcover, on s'havien amagat durant l'estiu del 36. Aquesta creu roman gairebé completament coberta d'herbes i esbarzers quan es va anar a visitar en motiu d'aquest treball. Després de retirar tota la vegetació que s'hi acumulava per tal de visualitzar-la correctament, es va fer una fotografia que podeu veure al final del capítol (*Imatge 37*). L'escrit ocupa tot el cos de la creu i el peu i diu que "A LAS NUEVE DE LA NOCHE DEL 31 DE AGOSTO DE 1936 FUERON EN ESTE LUGAR VILMENTE ASESINADOS POR LAS HORDAS ROJAS DE SOLIVELLA. !PRESENTES!" referint-se als noms abans esmentats que figuren un a cada braç de la creu, acompanyats per l'edat respectiva. Durant la neteja d'aquesta creu que es va fer en motiu d'aquest treball, es va desenterrar una altra filera de lletres que roman completament colgada per terra i que revela la signatura de l'escultor que la va realitzar: J. E., d'una coneguda nissaga de picapedrers de Solivella pertanyents a cal Cansalada, cosa que referma el fet que aquestes creus van ser encarregades per l'Ajuntament. Aquesta creu està envoltada per un fons de pedra afegit després de la seva inauguració.

8. La creu més significativa de totes, segurament, és la que roman col·locada al quilòmetre 7 de la carretera C-241d, que va de Pira a Sarraí, pobles propers a Solivella. Venint de Pira, just abans d'arribar al camí de Solivella i al Pontet, a l'esquerra, a la partida que es coneix com a Coma-ral, al terme municipal de Sarraí, trobem la creu dedicada als 6 afusellats pels fets del 37 i als 2 que van assolir escapar-se a últim moment. En aquest lloc eren enterrats 5 dels 6 homes que van ser assassinats durant aquests fets. Cal recordar que J. M. P. s'havia escapat i va ser trobat i afusellat en una pallissa de Solivella dies després, quan la fossa ja era tancada. Aquesta creu, pagada per l'Ajuntament, va ser erigida quan les autoritats van exhumar els cadàvers per tal de traslladar-los al mausoleu que se'ls havia dedicat al cementiri. La inauguració, amb presència de familiars, autoritats i altres solivellencs, comptà amb una cerimònia religiosa i l'actuació d'una orquestra de

Montblanc. Se celebrà el 12 de febrer de 1939 coincidint així amb el segon aniversari dels fets. La creu ha estat mutilada degut a actes vandàlics i actualment en manquen els braços laterals. Tot i així, es conserva un alt suport de dos cossos de pedra que estava presidit per la creu en si mateixa, de la qual només es pot veure part del pal central. En el cos superior de la base s'hi pot llegir el següent: “A CIEN METROS FRENTE A ESTE LUGAR FUERON VILMENTE ASESINADOS POR LA HORDA ROJA LOS COMPATRIOTAS DE SOLIVELLA AL 12 DE FEBRERO DE 1937”. Segueix l'escrit al cos inferior, on figuren els noms i les edats dels difunts i els noms dels dos que se salvaren a últim moment. Finalitza l'escrit la petició “ROGAD POR SU ETERNO DESCANSO”. Cal esmentar que mentre es realitzava l'estudi d'aquesta creu just al costat de l'esmentada carretera, certs cotxes que hi circulaven feien ús del clàxon per tal d'increpar la tasca. Això demostra que encara no s'ha comprès el significat hodiern d'aquestes creus, que representen un document històric i un reflex de la nostra memòria col·lectiva.⁵⁸ Podeu veure una imatge d'aquesta creu al final del capítol (*Imatge 38*).

Així acabem l'anàlisi de les creus commemoratives que homenatjaven aquelles víctimes mortals dels fets que les institucions franquistes van trobar mereixedores. Tot i així, els dos elements centrals i principals que encara romanen, en aquest cas, al poble de Solivella, són el mausoleu erigit al bell mig del cementiri municipal i el gran monument de la Creu situat a la plaça que du el mateix nom. Es procedeix, per tant, a analitzar aquestes dues construccions.

⁵⁸ Per aprofundir àmpliament en aquest tema, vegeu els arguments i les justificacions que s'exposen a: SANS, Josep Maria. *El monument de la plaça de la Creu. L'ombra allargada dels “Fets de Solivella”*. 1a ed. Lleida: Pagès Editors, 2012.

12.3. El mausoleu i el cenotafi, els grans recordatoris

L'actual cementiri de Solivella, bastit l'any 1886 als afores del poble, conté inalterable en el seu interior un gran monument que presideix el lloc funcionant com a ossera que aplega les restes de 47 solivellencs de dreta morts a causa de la guerra. Els cossos aquí aplegats corresponen a gent que morí en diverses circumstàncies, ja sigui a causa dels fets del 36 i del 37, a causa d'afusellaments duts a terme pels milicians o bé morts en el front de batalla.

El monument, de pedra, col·locat entre les dues fileres de xiprers i presidit per una creu situada al capdamunt de la construcció, està envoltat per un mur amb pilastres encadenades, obert per la cara principal on hi ha situada una gran làpida de tancament de marbre blanc amb tots els noms dels homes enterrats. A l'interior d'aquest recinte encadenat hi ha un gran cos de pedra sobre el qual se n'erigeix un altre més reduït que suporta la creu. Al davant del cos central, figura un altar sostingut per quatre columnes. Podeu veure aquest monument fotografiat al final d'aquest capítol (*Imatge 39*).

Així, es pretenia mantenir viu el record dels caiguts i poder-los aplegar en un lloc comú al municipi després que fossin inhumats en altres llocs del territori. El 24 de gener de 1939, la Comissió Gestora Municipal pren l'acord de repatriar els cossos dels seus coreligionaris que romanien fora de Solivella i el 6 de juliol del mateix any s'aprova el projecte de construcció del mausoleu, finançat íntegrament per l'Ajuntament.

Els cossos dels caiguts es varen repatriar el 24 de juliol de 1939, coincidint amb el tercer aniversari dels fets del 36. Aquest dia, es dugué a terme una missa davant de cal Sujeto en honor als difunts. Així, amb els cossos ja enterrats i recuperats al cementiri, el 24 de juliol de 1940, també coincidint amb l'aniversari dels fets, s'inaugurà el mausoleu, tot i que no estava acabat. No fou fins el 12 de febrer de 1942, volent commemorar en aquest cas l'efemèride dels fets del 37, quan el mausoleu se segellà definitivament amb la làpida de marbre blanc elaborada a Tarragona on hi figuren els 47 noms dels que romanen enterrats allí.

Arribant al final d'aquest capítol dedicat a esdevenir un compendi de tots els elements que guarden, o guardaren, la memòria dels fets arreu del territori, és moment d'explicar el major de tots ells.

El monument de la Creu, erigit al centre de Solivella, encara s'alça fermament damunt de tots els solivellencs com un dit amenaçador que fueiteja la seva consciència. Tot i que actualment ja no roman cap resta que faci referència al franquisme o als caiguts que lloava, a Solivella encara hi ha un munt de pedra polida de 8,5 metres d'alçada coronada per una creu. El monument s'ha conservat, però no segueix mantenint la seva funció, sinó que només s'alça com una construcció incomprensible i desproporcionada per aquell observador indocumentat (*Imatge 40*).

A la plaça de la Creu, anomenada així per una antiga creu de terme que hi estava situada, escenari indiscutible dels fets del 36, el primer ajuntament franquista acordà el 10 d'agost de 1939 construir-hi un gran monument a mode de cenotafi dedicat als seus caiguts, que seria pagat en bona part per tots els solivellencs amb un valor aproximat final d'unes 31.000 pessetes. Així, el 24 de juliol de 1939, coincidint amb la missa per als repatriats abans esmentada i, com sempre, amb l'aniversari dels fets, es col·locà la primera pedra en una cerimònia on els familiars dels morts col·locaren una ampolleta amb el nom i la fotografia del seu "màrtir". Tot i l'empenta inicial, la construcció quedà estancada.

El projecte inicialment havia estat concebut per retre homenatge a tots els caiguts de la demarcació tarragonina. Així, s'encarregà a l'arquitecte vallenc Josep Maria Vives i Castellet, que ja havia construït l'edifici del Sindicat de Vinyaters al poble, i aquest confeccionà un gran i fastuós monument a l'alçada de tan representativa tasca. I és que Solivella havia estat escollida per ser el centre del record a tots els dretans morts de la província. Tot i així, aquest projecte s'abandonà ja que les autoritats optaren per construir un monument a cada població que homenatgés només els caiguts locals.

Després d'un llarg estancament del projecte, el dia 20 de febrer de 1944 entrà a l'alcaldia A. E. G., que donà l'impuls definitiu a l'obra. A. E. G. havia pres part activament en els fets del 36, s'havia salvat tot i les nombroses ferides i havia estat empresonat i condemnat a treballs forçats pels milicians. Així, amb unes vivències fortament relacionades amb la causa del projecte, el 9 de març de 1944 reprèn amb força la proposta i contacta de nou amb Vives, el qual idea un monument de la mateixa línia que l'anterior però més auster.

El 27 de juny de 1944 se sol·liciten els permisos, tot i que les obres ja havien començat. S'encomana la pedra a cal Cansalada i l'obra la du a terme l'empresa vallenca Compañia

de Edificación y Obras. La cerimònia d'inauguració es dugué a terme el 20 d'agost de 1944. Tot i que s'havia convidat al general Moscardó, Capità General de Catalunya, aquest delegà en Francisco Labadie Otermin, cap provincial, que presidí l'acte. Durant la cerimònia, 30 excombatents solivellencs foren condecorats amb la Medalla de la Vila, distinció que l'Ajuntament havia atorgat també a Moscardó i a Labadie.

El cenotafi, constituït per una sèrie de peces prismàtiques de pedra coronades per una creu, símbol de sofriment, mostrava en dos dels seus quatre costats dues làpides de marbre negre on hi havia inscrit el nom de les 50 persones homenatjades i deia que eren “MUERTOS GLORIOSAMENTE POR DIOS Y ESPAÑA”.

Al peu, hi havia un espai destinat a la jardineria i, una mica elevat, un sòcol per a les ofrenes que envolta el monument. En dues de les seves cares, uns bancs per al repòs dels vianants, mentre que en les altres dues una escaleta facilita l'ascensió al sòcol. El monument també comptava amb dos brolladors. Al cos superior, a totes quatre cares, figurava la paraula *fe* en relleu. A més, tot el monument estava envoltat per uns pilons encadenats.

Moltes petites decoracions, com aquestes darreres, van ser malmeses i retirades i l'Ajuntament dels anys següents no va mostrar interès en reparar-les. Quan començà el període democràtic, les làpides es retiraren i se substituïren per una petita placa on hi deia “A TOTS VOSALTRES. 1936-1939”.

L'any 2010 es dugué a terme una profunda rehabilitació del monument i es retirà aquesta placa i les lletres del cos superior, deixant-lo exempt de cap referència als fets o a allò per al que havia estat erigit. Ara les dues grans làpides originals i la petita placa posterior es guarden al magatzem del cementiri (*Imatge 34*).

Imatge 34. Làpides originals del monument de la Creu, custodiades al cementiri municipal.
FONT: PRÒPIA (06-12-15)

Imatge 35. Creu situada a l'apartat de fosses històriques del cementiri de Reus en honor als solivellencs empresonats a Cabo Cullera.
FONT: PRÒPIA (02-03-15)

Imatge 36. Creu situada al terme municipal de Solivella, propera al cementiri, en honor a mossèn Tomàs Capdevila, executat en aquest lloc. FONT: PRÒPIA (02-03-15)

Imatge 37. Creu emplaçada al terme municipal d'Alcover en honor als dos solivellencs que foren assassinats en aquest lloc.
FONT: PRÒPIA (02-03-15)

Imatge 38. Creu, actualment mutilada, que manté el record de les víctimes dels fets del 37 vora el lloc on succeïren, al terme de Sarrià.
FONT: PRÒPIA (02-03-15)

Imatge 39. Mausoleu erigit al bell mig del cementiri municipal de Solivella que conté les restes de 47 solivellencs de dreta assassinats durant el període bèl·lic.

FONT: PRÒPIA (02-03-15)

Imatge 40. Gran monument i cenotafi en honor als 50 morts de Solivella que les autoritats franquistes van considerar que mereixien ser homenatjats erigit al mig de la plaça de la Creu, una de les més concorregudes del poble. A l'esquerra, l'antiga cal Sujeto. FONT: PRÒPIA (27-09-15)

EPÍLEG

“Als historiadors ens agrada remenar i buscar noves dades que donin llum a fets puntuals. Però la sensibilitat del poble de Solivella en aquest assumpte encara és a flor de pell”

Jaume Gómez Travé, historiador

13. Conclusió

Per què Solivella havia viscut els fets i no cap altre poble? Quines conseqüències portà el pas dels fets pel municipi? Per què la gent encara es neguiteja quan en parla? Aquestes eren unes de les moltes preguntes que es van formular a l'inici d'aquest treball. Ara, després de la seva curiosa elaboració espero que tot aquell que hagi llegit aquestes pàgines en sàpiga la resposta.

Els fets de Solivella. Aquell oblit memorat (1936-1939) m'ha servit per entendre definitivament l'època més fosca i dura del meu poble. En ocasions, la tasca ha estat difícil, i és que s'han hagut d'explicar aspectes molt crus. Amb tot, això és compensat pel fet d'haver comprès realment què fou allò del qual els solivellencs no en volen parlar.

Solivella estava lluny dels fronts. Tot i així, el poble estava sumit en passions i improvisacions que acabaren en tragèdia. Sí, Solivella va viure una tragèdia, una barbàrie. No ens ha de fer vergonya als solivellencs emprar aquestes paraules; de fet, cal fer-ho.

Sembla normal que els fets pesin muts sobre el poble i això podria ser objecte d'un altre extens estudi. Els fets de Solivella són un oblit memorat, un oblit imposat com una penitència que cadascú du voluntàriament. Ni tan sols el gran i avui buit monument de la Creu és objecte de debat. Ningú diu que s'hagi de retirar, i tampoc ningú diu que s'hagi de quedar. Ningú gosa mirar-se'l quan hi passa, ningú hi fa fotografies. No es mostra com un element més del poble, tot i que hi està ficat del tot.

És curiós observar, també, com els noms de cal Pedrol, de cal Sujeto, de cal Pallallarga i de l'hostal del Gori només queden en la memòria dels més ancians. Actualment, només viu el nom de cal Cabaler entre aquells que tingueren protagonisme durant els fets. Cert és que la majoria d'aquestes cases han canviat de mans i ara són ocupades per una altra família, però això també ha passat en altres que conserven el nom tradicional. És evident que pronunciar *cal Sujeto* du implícites massa sensacions.

Els fets de Solivella són, sens dubte, un tema únic, particular i molt extens. En aquest treball s'ha intentat recopilar la major quantitat d'històries possibles, però també s'ha hagut de vigilar que el treball no s'estengués massa: els fets són un camp ingent que cal acotar.

Com es deia a l'inici, les diferents versions i dades que circulen sobre els successos del poble són desconcertants. Evidentment, aquest treball no pretén, ni de bon tros, ostentar la veritat absoluta sobre els fets. De ben segur que hi manquen moltes coses, però s'ha intentat verificar-ne i contrastar-ne totes les versions, cosa que ha esdevingut una profitosa i enriquidora feina que ha permès contemplar el tema des de diferents punts de vista.

Els fets van començar en les disputes entre veïns (disputes per les terres, disputes per la subsistència de les famílies que enfrontaven i enemistaven els habitants) i acabaren amb la venjança més cruel dels que abans havien estat sotmesos per la força. Un canvi de rols que esquitxà tothom: els dos bàndols foren el botxí i els dos bàndols foren la víctima. Això féu que tothom plorés morts.

Ara, les antigues famílies rivals s'han barrejat. Els fills, néts i besnéts dels protagonistes s'han casat amb altres que provenien de l'altre bàndol. Solivella ha esdevingut un poble madur que arrossega una llosa cada cop més diluïda.

Cal concloure que els fets canviaren per sempre la vida del poble, convertiren durant uns dies el jardí de la Conca en un gran camp de xiprers. Tot i així, més enllà d'aquestes pàgines, Solivella hi ha sabut sobreviure miraculosament i s'ha mantingut sempre viva, ferma i esperançada.

El poble de Solivella passà uns anys foscos, però ara ha madurat, i qui sap si gràcies a aquell oblit memorat.

14. Bibliografia

Llibres

ARRARÁS, Joaquín. *Historia de la Cruzada Española. Alzamiento: Volumen v.* 1a ed. Madrid: Ediciones Españolas, 1942.

BERGADÀ, Àngel. *Martirologi de la Conca. La persecució religiosa a la Conca de Barberà durant la revolta, 1936-39.* 3a ed. Montblanc: Parròquia de Santa Maria de Montblanc, 2013.

CLIMENT, Luis. *Rojos en Tarragona y su provincia.* 1a ed. Tarragona: Torres & Virgili, 1942.

GÓMEZ, Jaume. *Solivella 1900-1950. Diari íntim.* 1a ed. Solivella: Ajuntament de Solivella, 2008.

HURTADO, Víctor; SEGURA, Antoni; VILLARROYA, Joan. *Atles de la Guerra Civil a Catalunya.* 1a ed. Barcelona: Edicions DAU, 2010.

MAYAYO, Andreu. *La Conca de Barberà 1890-1939: de la crisi agrària a la guerra civil.* 1a ed. Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 1986.

MONTSENY, Josep. *Història de l'anècdota de Solivella.* 1a ed. Solivella: Ajuntament de Solivella, 2014.

RECASENS, Josep. *La repressió franquista a la Conca de Barberà (1939-1945). Documents per al seu estudi.* 1a ed. Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 2000.

-. *L'anomenat "Año de la Victoria" a la Conca de Barberà en l'aspecte polític, sociocultural i econòmic.* 1a ed. Montblanc: Consell Comarcal de la Conca de Barberà, 2001.

SANS, Josep Maria. *El monument de la plaça de la Creu. L'ombra allargada dels "Fets de Solivella".* 1a ed. Lleida: Pagès Editors, 2012.

SERRA, Joan. *Víctimas sacerdotales del arzobispado de Tarragona durante la persecución religiosa del 1936 al 1939.* 1a ed. Tarragona: Torres & Virgili, 1943.

SOLÉ, Josep Maria. *La repressió franquista a Catalunya. 1938-1953*. 1a ed. Barcelona: Edicions 62, 1985.

SOLÉ, Josep Maria; VILLARROYA, Joan. *La repressió a la rereguarda de Catalunya (1936-1939). Volum I*. 1a ed. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989.

-. *La repressió a la rereguarda de Catalunya (1936-1939). Volum II*. 1a ed. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990.

- (directors). *Breu Història de la Guerra Civil a Catalunya*. 1a ed. Barcelona: Edicions 62, 2005.

Articles en publicacions periòdiques

GRAU, Josep Maria Tomàs; PUIG, Roser. "Els empresonats polítics de la Conca de Barberà a Tarragona a finals de l'any 1940". *Aplec de treballs*, núm. 12 (1994), p. 125-146.

MAESTRO, Miguel Ángel. "Solivella, un pueblo de 'rauxa' que hizo la lucha por su cuenta". *El Periódico* (27 de juliol de 1986), p. 22-23.

MAYAYO, Andreu. "Els fets de Solivella, juliol de 1936". *L'Avenç*, núm. 79 (febrer de 1985), p. 34-39.

PRATS, Josep Maria. "El cost humà de la guerra civil (1936-1939) a la Conca de Barberà". *Aplec de treballs*, núm. 13 (1995), p. 171-206.

RECASENS, Josep. "Recompte final de la repressió franquista a la Conca de Barberà (1939-1945)". *Aplec de treballs*, núm. 21 (2003), p. 147-162.

SOLÉ, Josep Maria. "La repressió franquista a la Conca de Barberà". *Aplec de treballs*, núm. 5 (1983), p. 275-280.

Amb agraïment profund a en Quim Biendicho, puntal indiscutible que sempre ha confiat en aquestes pàgines. També al Centre d'Estudis Solivellencs i al seu director Jordi Travé, a David Tormo i als solivellencs que hi han col·laborat i que han fet créixer aquest projecte.

Gràcies.

ANNEXOS

I. Els quatre màrtirs de Solivella

A Solivella, com en altres poblacions, la persecució religiosa cobrà un caràcter particular i intens al llarg del curs de la guerra. Entre els sacerdots assassinats vinculats al poble en destaquen quatre que, ja sigui perquè eren solivellencs de naixement o perquè exercien el seu càrrec al poble en el moment en què moriren, han passat a anomenar-se “els quatre màrtirs de Solivella”.

Tot i així, altres antics rectors del municipi que no s'inclouen en aquest grup també foren assassinats, com mossèn Dalmau Llebaria i Torné (plebà de Montblanc durant aquestes dates), mossèn Domènec Lloberes i Agràs (rector d'Alió) i mossèn Josep Vallhonrat i Roig (retirat a Reus). En aquest annex, però, es farà una breu exposició de les circumstàncies de l'assassinat dels quatre primers:

1. **Mn. Jaume Sanromà i Solé.** Nascut a Vilaverd, poble del sud de la Conca de Barberà, el 4 de novembre de 1879, era el regent de la parròquia de Solivella just quan esclatà el conflicte bèl·lic. Refugiat en una casa del poble degut a la incautació de la sagristia, intentà escapar durant els fets del 36 però fou enxampat al sortir del poble, en direcció a Belltall. Li preguntaren si duia armes i ell respongué: “Sí, un santcrist”. Acte seguit, li van arrabassar tot el que tenia i el van matar allà mateix, el dia 24 de juliol de 1936, amb 56 anys, convertint-lo així en la primera víctima sacerdotal de la comarca. L'any 2013 fou beatificat per l'Església catòlica a Tarragona.
2. **Mn. Joan de Déu Punsoda i González.** Nasqué a Tarragona el 3 d'octubre de 1905 i fou el vicari de mossèn Jaume Sanromà. Visqué a Solivella durant dos anys i mig, període durant el qual participà activament en les activitats culturals de la població i en fou un dels màxims impulsors, fundant així l'Orfeó Solivellenc, el grup de falcons i de teatre locals i impulsant el moviment de la Federació de Joves Cristians al poble. Durant els fets del 36, aconseguí escapar-se i s'amagà vora l'hostal del Gori. Des d'aquest amagatall, presencià els afusellaments que es dugueren a terme a la façana de l'edifici i donà l'absolució a totes les víctimes. Quan es retiraren els milicians, sortí del seu amagatall per pregar pels difunts.

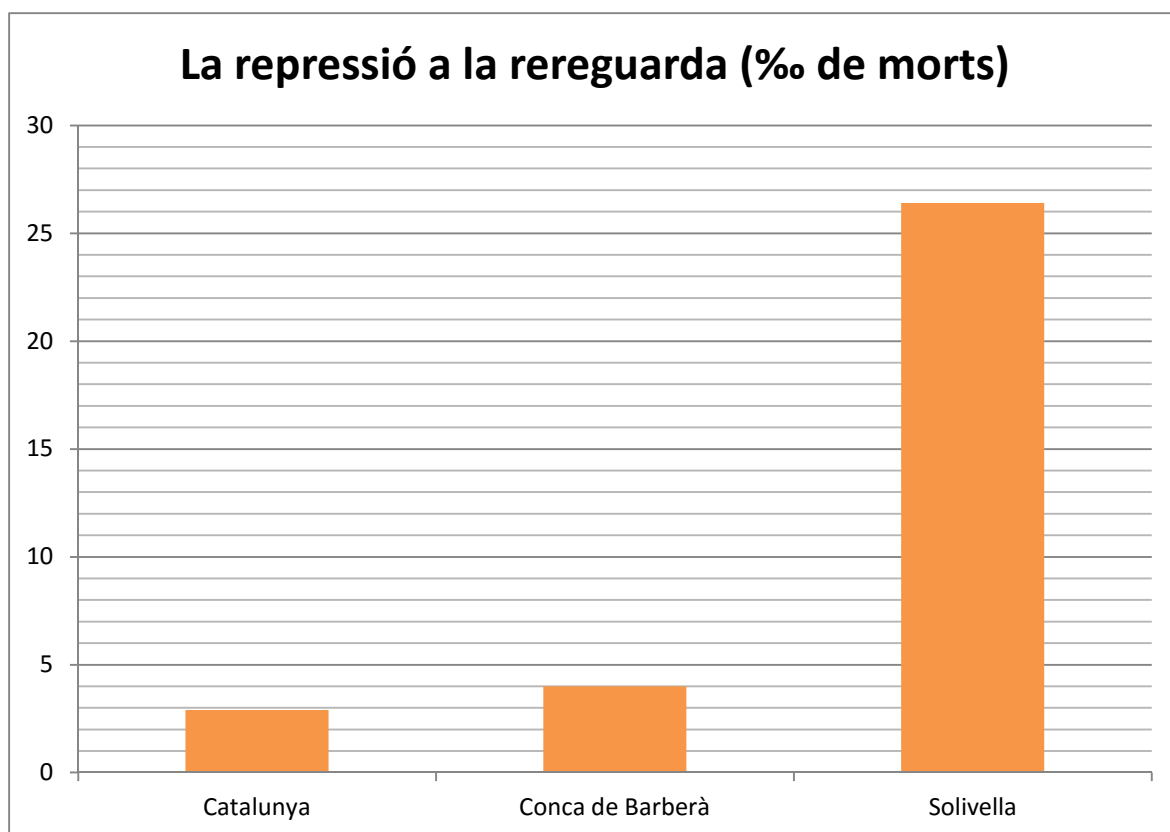
Ajudà en la cura dels ferits refugiat en una casa del poble, però quan corregué la veu que els membres del Comitè el passarien a buscar, marxà a peu i creuà tota la comarca. A l'altura de la Riba, municipi de l'Alt Camp on pretenia agafar el tren, fou detingut i portat a Reus, on fou assassinat a la zona del Molí, vora la carretera que duu a Vila-seca, el 26 d'agost de 1936, amb 30 anys. És l'únic dels quatre màrtirs que no ha estat beatificat.

3. **Mn. J. T. I.** Nasqué a Solivella el 19 de desembre de 1868. Era rector del Pont d'Armentera durant el període bèl·lic. Durant l'esclat de la guerra fou expulsat de l'abadia amb el seu vicari, mossèn Lluís Domingo i Mariné. Els dos es perderen pel bosc fins que arribaren a una masia del poble, on passaren uns dies. Foren asilats pels devots fins que el 5 d'agost els contraris els passaren a buscar. Aquest dia mataren mossèn Lluís. El 26 d'agost fou retingut pel Comitè i el dia 28 va ser assassinat a Torredembarra amb dos feligresos del poble, a l'edat de 67 anys. Fou beatificat en la Beatificació de Tarragona el 2013.
4. **Seminarista J. G. M.** Nascut a Solivella el 31 de març de 1915, encara estudiava al seminari. Durant els fets del 37, els membres del Comitè el van anar a cercar a casa seva, on estava resant el rosari. Fou afusellat a la carretera de Pira a Sarraí, juntament amb les altres víctimes mortals d'aquests fets, a l'edat de 20 anys. Havia assegurat en nombroses ocasions: "Si he de vessar la meva sang per Déu, ho faré amb molt de gust". També fou beatificat per l'Església catòlica el 2013.

II. Les repressions: comparativa

Tal com s'ha comentat al llarg d'aquest treball, la Guerra Civil deixà a Solivella unes xifres brutals i insòlites que situen el poble al capdavant de les llistes de Catalunya tant si es parla de la repressió a la rereguarda (1936-1939) com de la repressió franquista (1939 i posteriors) pel que fa a víctimes mortals.

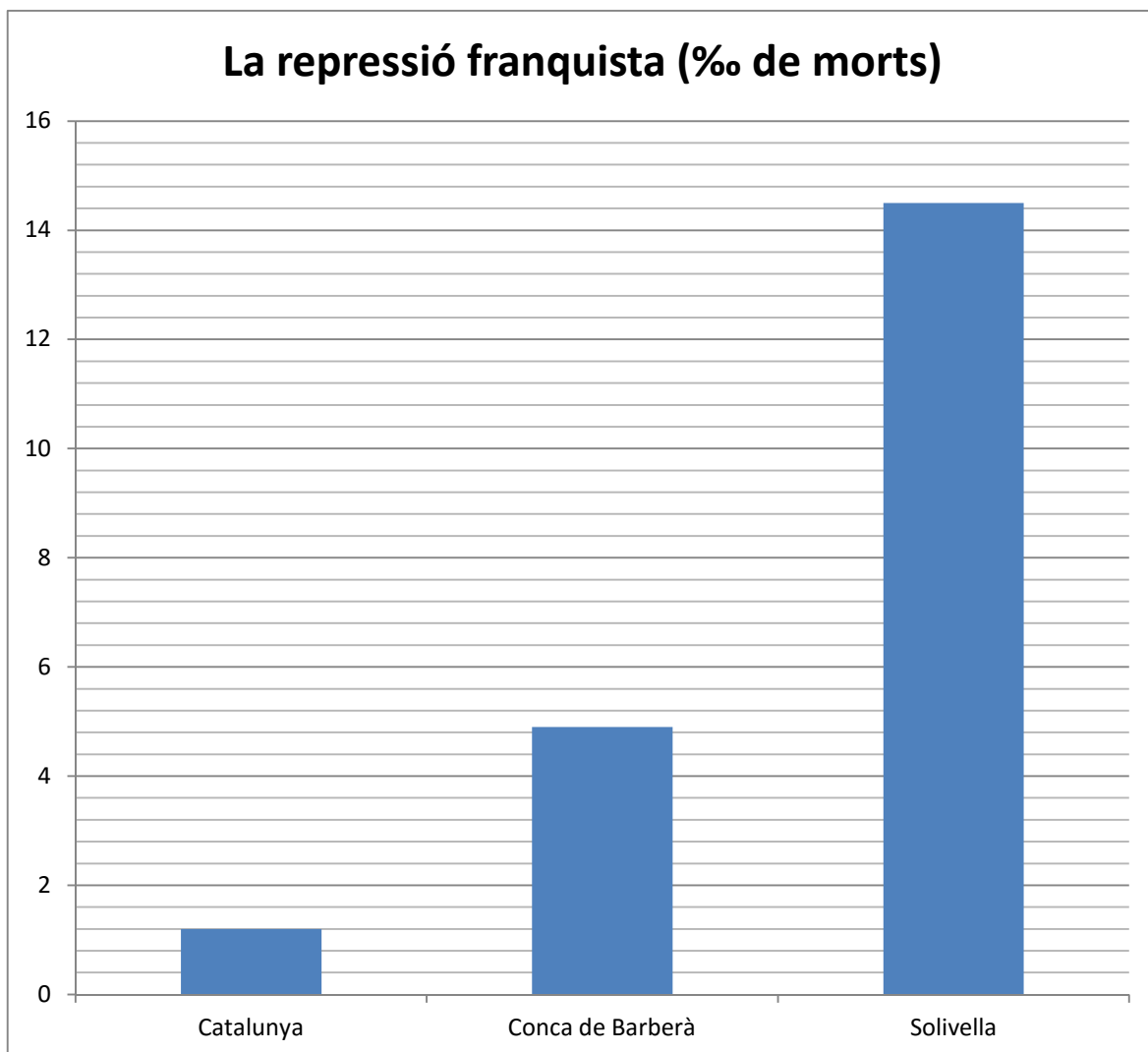
En aquest annex, només es pretén dibuixar gràficament aquest fet perquè, més enllà de tota la informació donada en el cos del treball i les seves corresponents explicacions, es pugui tenir una idea clara i visual de l'excepcionalitat del poble de Solivella i dels seus fets. Així, es presenten els gràfics següents a partir de les xifres dels historiadors Josep Maria Solé⁵⁹ i Joan Villarroja:⁶⁰

Gràfic 1. Representació dels percentatges de víctimes mortals respecte el total de població a Catalunya, la Conca de Barberà i Solivella durant la repressió a la rereguarda. Mentre que Catalunya presenta un 2,9 % i la Conca de Barberà un 4 %, a Solivella s'obté l'esfereïdora xifra de 26,4 %, la més elevada de totes les poblacions de Catalunya. ELABORACIÓ: PRÒPIA

⁵⁹ SOLÉ, Josep Maria. *La repressió franquista a Catalunya. 1938-1953*. 1a ed. Barcelona: Edicions 62, 1985.

⁶⁰ SOLÉ, Josep Maria; VILLARROYA, Joan. *La repressió a la rereguarda de Catalunya (1936-1939). Volum I*. 1a ed. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989.

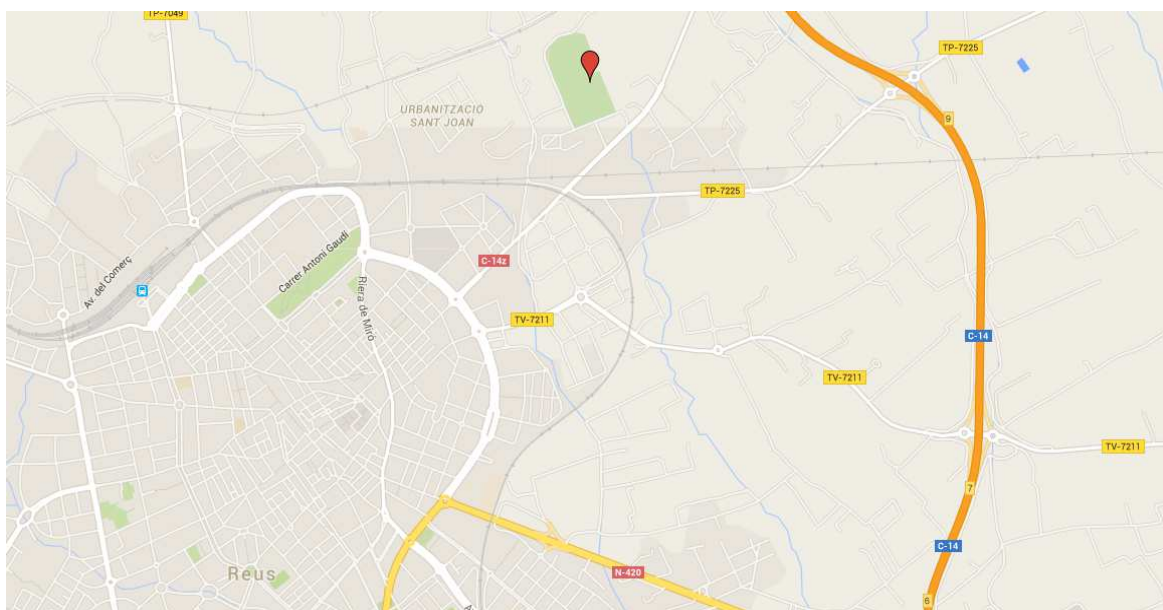
Gràfic 2. En aquest gràfic es poden observar les dades de les víctimes mortals, respecte el total de població, de Catalunya, la Conca de Barberà i Solivella durant la repressió franquista. Catalunya ostenta un 1,2 %, mentre que la Conca de Barberà puja fins al 4,9 %, sent la comarca amb la xifra més alta de Catalunya. Cal tenir en compte que la repressió a la Conca va estar marcada per la persecució de persones vinculades als fets de Solivella. Tot i així, aquesta elevada xifra es queda petita davant del 14,5 % que ens apareix a Solivella, el poble amb la repressió més accentuada de tots el que tenien entre 1.000 i 1.999 habitants. ELABORACIÓ: PRÒPIA

III. Localitzacions

Al llarg del treball s'esmenten nombrosos escenaris, ja sigui dins o fora del poble de Solivella, que tenen certa importància en la història dels fets. Tot i que en el relat dels successos s'explica detalladament la situació d'aquests llocs que han estat protagonistes d'algun fet important o que encara guarden elements recordatius de les víctimes, s'ha trobat oportú realitzar aquest annex per tal que la localització sobre el terreny de tots els elements treballats en aquests pàgines sigui més fàcil i ràpida.

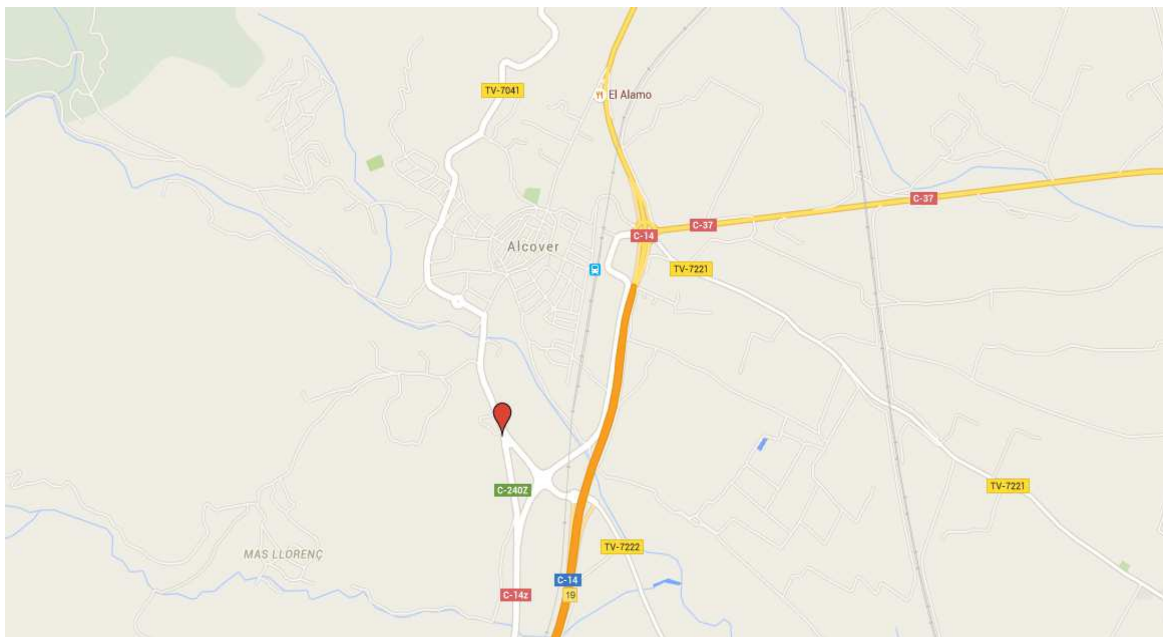
A continuació, doncs, s'exposen una sèrie de mapes que mostren la localització exacta de dits elements. Tots els mapes són extrets de Google Maps i, sempre, el nord correspon a la part superior:

1. Creu dels empresonats a Cabo Cullera a Reus:

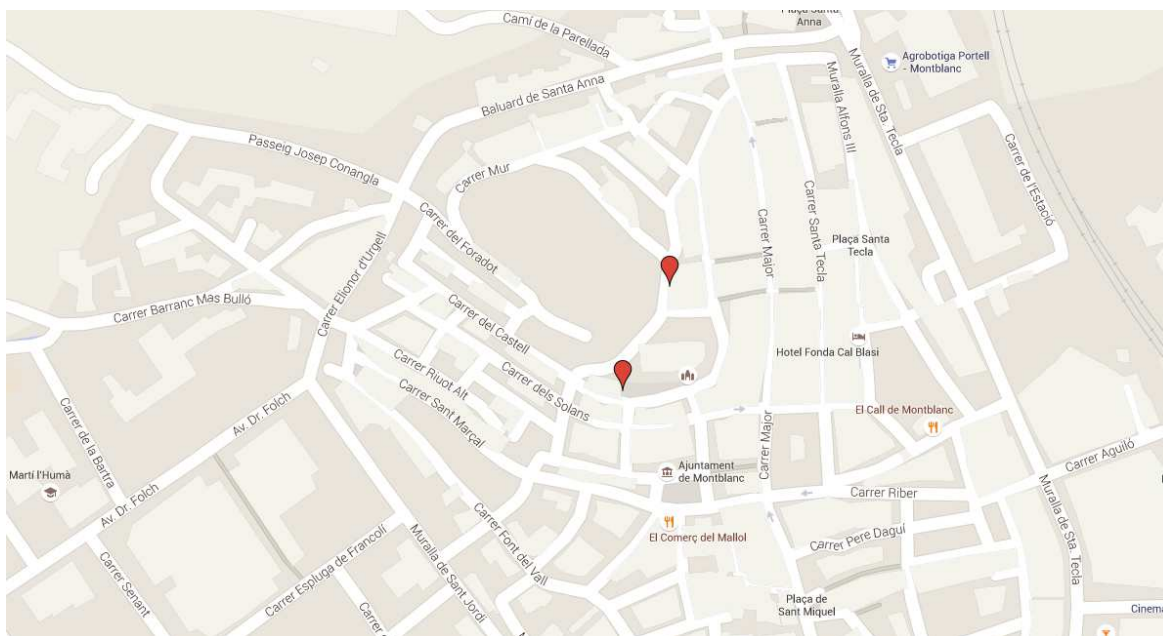
Mapa 1. L'indicador vermell mostra la localització de la creu en la fossa on foren enterrats els empresonats a Cabo Cullera, al cementiri de Reus, en verd. COORDENADES: 41.16837, 1.1227

2. Creu dels assassinats a Alcover:

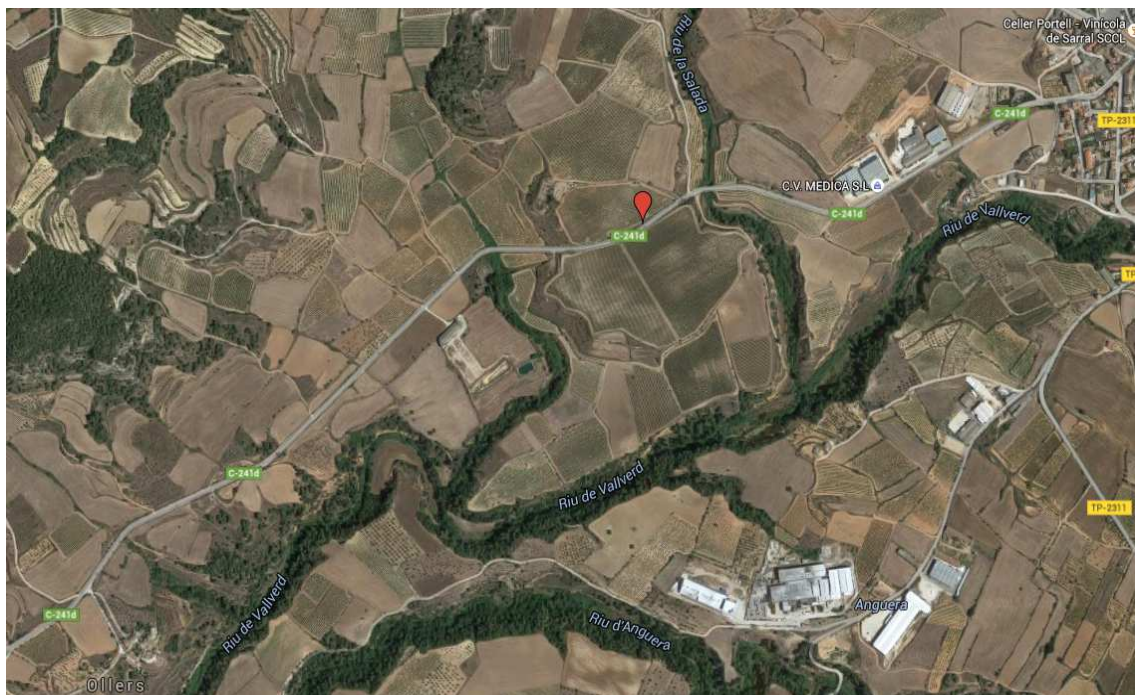
Mapa 2. A l'entrada d'Alcover, pel sud, el marcador vermell ens indica la situació de la creu recordativa dels dos assassinats solivellencs en aquest lloc durant l'estiu del 36. COORDENADES: 41.25548, 1.1694

3. Antics jutjat i presó de Montblanc:

Mapa 3. L'indicador més inferior mostra la situació de l'antic jutjat militar de Montblanc (COORDENADES: 41.37713, 1.1610). Al seu torn, l'indicador superior assenyala l'antiga presó de la vila ducal (COORDENADES: 41.3777, 1.16138).

4. Creu dels fets del 37:

Mapa 4. En aquest mapa, on veiem el nucli d'Ollers a la part inferior esquerra i el poble de Sarraí a dalt a la dreta, s'assenyala la situació exacta de la creu en honor a les víctimes dels fets del 37. COORDENADES: 41.44236, 1.23275

5. Antic hospital de les Costes:

Mapa 5. L'hospital de campanya que les tropes nacionals instal·laren a la partida de les Costes i que es comenta en el capítol 5, estava situat a la zona que s'indica al mapa, vora la carretera C-14 a l'altura del desviament cap a Rocallaura. COORDENADES: 41.48401, 1.18421

6. Refugi dels Plans d'Ollers:

Mapa 6. En aquest mapa, on es pot veure l'entrada sud del poble de Solivella al cantó superior esquerre, s'indica la situació de la balma que actuà com a refugi vora el barranc del Xano, comentada en el capítol 5. Es recomana aproximar-s'hi pel camí de Solivella a Pira. COORDENADES: 41.44346, 1.19461

7. Mausoleu i creus dels soldats del cementiri i creu de Tomàs Capdevila:

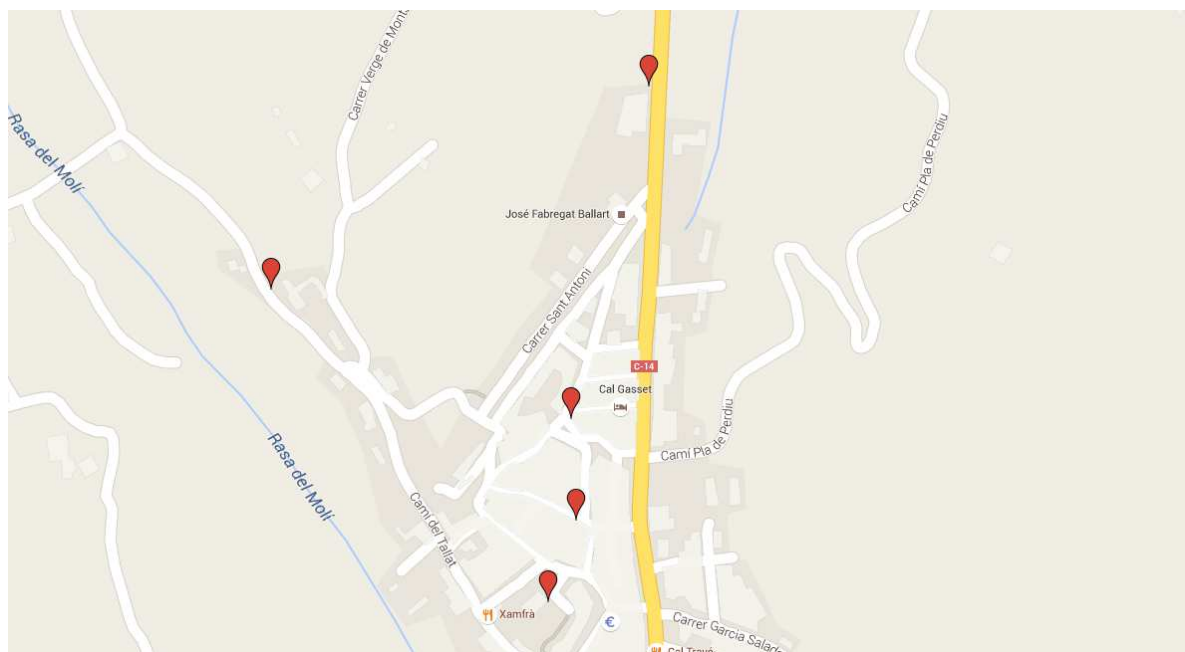
Mapa 7. En verd, a la zona dels marcadors, es dibuixa el cementiri de Solivella. Els dos punts dins del cementiri, doncs, indiquen el mausoleu (COORDENADES: 41.44997, 1.17398) i les creus dels soldats (COORDENADES: 41.45011, 1.17398). El marcador restant mostra la situació de la creu dedicada a mossèn Capdevila (COORDENADES: 41.45041, 1.17333), assassinat durant l'estiu del 36.

8. Trinxeres de les Pedreres:

Mapa 8. A la dreta, el poble de Solivella. A l'esquerra, l'indicador assenyala el monticle sobre el qual està situat el complex de trinxeres trobat a les Pedreres. Es recomana accedir-hi sortint del poble pel camí del Tallat i endinsant-se pel camí de les Pedreres o des del sud per les Ricofes. COORDENADES: 41.45747, 1.16096

9. Les Roques del Calvari, creu de mossèn Sanromà, plaques dels carrers i església:

Mapa 9. En aquest plànol de Solivella, a l'esquerra, trobem les Roques del Calvari, on durant la guerra es destruï la creu que hi romania plantada (COORDENADES:41.45816, 1.17481). A dalt, lloc on s'erigia la creu dedicada a mossèn Sanromà abans que fos mutilada (COORDENADES: 41.45967, 1.17853). El marcador més inferior assenyala l'església, centre de l'espoli (COORDENADES: 41.45587, 1.17752). Els dos marcadors restants assenyalen la situació de les dues plaques de carrers fotografiades en el capítol 11. La superior és la del carrer Hospital (COORDENADES: 41.4572, 1.17775) i la inferior la del carrer Mig (COORDENADES: 41.45646, 1.17781).

10. Escenaris dels fets del 36:

Mapa 10. Plànol de Solivella que pot servir per il·lustrar més clarament els escenaris dels fets del 36. L'indicador situat més amunt mostra l'Ajuntament (COORDENADES: 41.45597, 1.17779). Si anem baixant, trobem tres indicadors situats molt a la vora: representen cal Sujeto (COORDENADES: 41.45534, 1.17764), cal Pedrol (COORDENADES: 41.45522, 1.17763) i la plaça de la Creu amb el seu monument (COORDENADES: 41.45527, 1.17776). Si seguim el carrer de la Creu, que surt d'aquesta plaça i va a la carretera C-14, l'accés al poble, trobem indicat cal Cabaler (COORDENADES: 41.45477, 1.17827). Des d'aquest punt, si baixem per la carretera els indicadors en assenyalen l'hostal del Gori (COORDENADES: 41.45424, 1.17833), el pont sobre la rasa del Cabreta (al mapa anomenada rasa del Molí) on foren assassinades les últimes víctimes dels fets del 36 (COORDENADES: 41.45387, 1.17802) i cal Pallallarga, assenyalat per l'indicador més inferior del mapa (COORDENADES: 41.45366, 1.1779).

11. Ca l'Emilio, ca l'Esquerrer i l'escola de baix:

Mapa 11. En aquesta vista de Solivella, el marcador superior mostra ca l'Emilio (COORDENADES: 41.45703, 1.17832) i el del mig assenyala ca l'Esquerrer (COORDENADES: 41.45531, 1.17851), ambdues utilitzades per l'exèrcit republicà tal com s'explica en el capítol 5. Finalment, l'últim indicador assenyala el lloc on està situada l'actual col·legi, abans anomenat escola de baix, que s'utilitzà d'hospital durant la guerra.

IV. Els soldats del cementiri

Tal com s'ha comentat en el capítol 5 del cos del treball, al cementiri de Solivella encara romanen algunes creus en honor als soldats que caigueren en el front de batalla i foren enterrats allí. En una porció de terra situada a l'esquerra, abans d'arribar al mausoleu, s'alça un conjunt de creus, totes de la mateixa línia, dedicades a aquests morts que cap relació tenen amb el poble. La guerra els dugué a ser enterrats allí.

A la dècada dels anys 70, molts d'aquests cossos foren traslladats a altres cementiris, on la família corresponent els reclamava. Així, les creus d'aquests foren arrencades rudement i encara romanen els forats on abans estaven plantades. Tot i així, encara trobem creus amb ofrenes florals, ja que molts soldats encara hi són enterrats.

Originalment hi havia unes 39 creus. Actualment en romanen 16 al lloc dels enterraments i una més resta abandonada en un pati annex al cementiri, després de ser arrencada. Tots formen part del CTV, les tropes integrades per espanyols i italians dirigides per oficials de Mussolini que ocuparen Solivella i els pobles veïns durant el gener de 1939. En la taula següent, doncs, es procedeix a esmentar els soldats que encara tenen una creu al cementiri:

Nom	Mort	Càrrec
Celestino Vega Lorenzo	[no consta]	Soldat del 1r regiment dels Frecce Nere
Nicanor Hidalgo	[no consta]	Soldat del 1r regiment dels Frecce Nere
Antonio Ramírez Soltero	12-01-39	Soldat del 1r regiment dels Frecce Nere
Emilio Losada Ríos	14-01-39	Soldat de l'11è grup d'artilleria dels Frecce Azzure
Alfredo Dosal Fernández	14-01-39	Soldat del regiment 18 de Juliol
Ángel Porro López	14-01-39	Soldat del 1r regiment dels Frecce Nere
Emilio Puentes	14-01-39	Caporal del 1r regiment dels Frecce Nere
Eduardo Andreu Martínez	14-01-39	Alferes del 1r regiment dels Frecce Nere
José Martínez Mudos	16-01-39	Soldat del 1r regiment dels Frecce Nere
Sabino Vásquez Rey	18-01-39	Soldat del 1r grup d'artilleria dels Frecce Verdi
Francisco Felicísimo	19-01-39	Soldat del batalló Laredo
José Morales Peraza	19-01-39	Soldat del 2n regiment dels Frecce Verdi
José Rodríguez Álvarez	19-01-39	Soldat del regiment 18 de Juliol

Els fets de Solivella. Aquell oblit memorat (1936-1939)

Nom	Mort	Càrrec
Marcos García Calleje	21-01-39	Soldat del 2n regiment dels Frecce Nere
Vicente Iglesias	23-01-39	Soldat del 1r regiment dels Frecce Nere
Mariano Sierra	23-01-39	Soldat del 1r regiment dels Frecce Nere
José Zadola	23-01-39	Soldat de la bateria de 65/17 dels Frecce Verdi

V. Hemeroteca

Per tal d'escriure aquest treball, ha calgut consultar diverses publicacions que podeu trobar esmentades a la bibliografia. Tot i així, gràcies a la tasca que ha dut a terme l'historiador Jaume Gómez Travé,⁶¹ d'avantpassats solivellencs, s'han pogut consultar uns escrits del *Diario Español* referents als fets de Solivella, que pel seu interès es reproduïxen a continuació.

1. Sobre els fets del 36, els del 37 i el mausoleu (notícia del 12-02-39):

LOS MARTIRES DE SOLIVELLA

En nuestra provincia no se puede disputar a Solivella la supremacía del heroísmo y del martirio

No es posible, en estos momentos, hilvanar unas cuartillas que reflejen, siquiera sea pálidamente, toda la grandiosidad de alma, de patriotismo y fortaleza espiritual, de los que vertieron su sangre generosa y fecunda luchando por su Dios y por su Patria. Abundan en todas partes los ejemplos de heroísmo, de abnegación y de lucha verdaderamente épicas, pero es posible que en nuestra provincia no se encuentre otro pueblo que pueda disputar con Solivella la supremacía del heroísmo y del martirio.

Un grupo de jóvenes valientes y animosos, convencidos de su deber, se levantaron en armas el 23 de julio de 1936 en defensa de la Patria seriamente amenazada.

La escasez de armas de que disponen, la suplen con su tenacidad y su bravura. Luchan con ardor y dureza durante varios días. El enemigo se ve obligado a pedir refuerzos. Una columna que se dirige al frente de Aragón, se detiene en Solivella para ayudar a los suyos. La lucha se hace cada momento más dura, pero aquellos héroes no sucumben y es preciso que los rojos se atrincheren y emplacen ametralladoras y cañones para obtener la rendición de los bravos luchadores de Solivella.

Caídos en manos de los rojos, fueron vilmente asesinados junto con otros que fueron secuestrados de sus casas. Eran los primeros mártires de Solivella. Pronto, por medio de argucias, cayeron 20 jóvenes, cuya conducta ejemplar ha pasado a ser símbolo y admiración de todos.

Pero los rojos no estaban satisfechos todavía. Su alma perversa y ruín gozaba en el crimen y ansiaba sangre. Y la ocasión no se hizo esperar. Cayó Málaga, y con ella cayó en Solivella otro grupo de esforzados adalides vilmente asesinados por los émulos de Nerón. Así escribió Solivella una de la páginas más gloriosas de la tragedia española.

Mañana, día 13, el frente de Aragón se detiene en Solivella para ayudar a recoger cuidadosamente a los fallecidos en los diferentes lugares en que fueron fusilados, y serán trasladados al cementerio de Solivella y colocados en magnífico mausoleo. De esta manera, su pueblo y los cuatro o cinco únicos defensores que sobrevivieron a la tragedia, rinden un piadoso recuerdo a sus hijos impregnados de fe, de veneración y de patriotismo.

Al sellar la losa sepulcral que ha de guardar los despojos de las víctimas de la revolución, sus almas sonreirán desde el cielo, agradecidas a los tiernos afectos que ambas ceremonias significan, y nos

⁶¹ GÓMEZ, Jaume. *Solivella 1900-1950. Diari íntim*. 1a ed. Solivella: Ajuntament de Solivella, 2008.

dirán, ostentando la palma del martirio: “He aquí nuestro trofeo. Luchamos por Dios y por la Patria. Imitadnos”.

2. Sobre els homenatges als caiguts de dreta (notícia del 28-04-44):

**EL JEFE PROVINCIAL DEL MOVIMIENTO INAUGURA EN SOLIVELLA UN
MONUMENTO A LOS CAIDOS**

Impuso la Medalla de ex combatientes a 30 requetés de la localidad

En la mañana de ayer, acompañado por la Delegada Provincial de la Sección Femenina, camarada Villanueva, se trasladó a Solivella el camarada Labadé Otermín, con objeto de inaugurar un monumento a los heroicos caídos de dicho pueblo e imponer la medalla de ex combatientes a 30 voluntarios del Requeté, sublevados contra el Gobierno rojo-separatista del 18 de Julio de 1936.

A las once de la mañana llegó al pueblo el Jefe Provincial que era esperado a la entrada del mismo por las autoridades locales a la cabeza de los cuales se encontraban el Delegado Provincial de Ex combatientes, camarada Ferrándiz, el Alcalde de Solivella, camarada Antonio Espinach, el Inspector Comarcal, camarada La Riba, y el Alcalde de Montblanch.

El camarada Espinach le dio la bienvenida, mientras el vecindario le tributaba una calurosa acogida. En lugar preferente, magníficamente formados con sus viejos uniformes de guerra, se hallaban los 30 ex combatientes que iban a ser condecorados.

Después de una misa solemne, fue inaugurado el monumento a los gloriosos mártires, consistente en un monolito coronado con una cruz, en el cual se hallan inscritos los nombres de los 50 caídos.

En el local de Educación y Descanso se celebró a continuación un acto público en el cual fue impuesta al Jefe Provincial del Movimiento y al de Milicias la medalla de ex combatiente creada por el Ayuntamiento. Acto seguido el camarada Labadé impuso la condecoración a los 30 ex combatientes.

A continuación hicieron uso de la palabra el Delegado local de Educación y Descando [sic] y los Delegados de ex combatientes y Milicias, anteriormente citados, cerrando el acto el camarada Labadé, que con cálida palabra recordó la gloriosa gesta escrita por el Requeté de Solivella, que audazmente, sin tener en cuenta la situación de Barcelona y Tarragona se lanzó arma al brazo, para combatir a los enemigos de la Patria.

La Sección Femenina sirvió una comida de hermandad que compartió con los condecorados, nuestro Jefe Provincial.

Finalmente visitó el Ayuntamiento, Jefatura local y Delegación de Sindicatos, así como los lugares en que se batieron los requetés de Solivella.

A las cinco de la tarde regresó a nuestra ciudad el camarada Labadé Otermín y sus acompañantes.

3. Sobre la commemoració de l'“alliberament” (notícia del 14-01-47):

**BARBARA Y SOLIVELLA CONMEMORAN SOLEMNEMENTE EL VIII ANIVERSARIO
DE SU LIBERACION**

El domingo, día 12, la localidad de Barbará, ha conmemorado solemne y patrióticamente el octavo aniversario de su liberación por las fuerza del invicto Ejército Nacional.

De allí, el camarada Labadíe Otermín y acompañante, se trasladaron a Solivella, donde también eran esperados por las autoridades y jerarquías de la localidad.

En primer lugar, visitaron la Iglesia Parroquial, donde pronunció una oración sagrada el Reverendo Ramón Huguet, y a continuación en el teatro local, totalmente ocupado por el vecindario, se celebró un patriótico acto en el que intervino el Jefe Local, camarada Pedro Sanz [sic], el Delegado Provincial de la Subsecretaría de Educación Popular, camarada March, y, por último, el Jefe Provincial quien destacó la fecha que se conmemoraba la liberación material y espiritual de aquellos que trataron de imponer a nuestro pueblo la ideología soviética. Instó a todos a la unidad para seguir con el mismo espíritu por el camino fecundo de una Patria mejor.

Acto seguido, nuestra primera autoridad civil, se reunió con los ex combatientes de la localidad en un acto de fraternidad y camaradería, regresando seguidamente a Tarragona.

VI. Compendi final de víctimes mortals dels fets

Al llarg d'aquest treball s'han donat moltes xifres, moltes dades i molts noms referents als fets de Solivella. Per tal de tenir un espai on es pugui consultar d'una manera ràpida i concisa el preu humà que tingueren els fets al poble, s'ha creat aquest annex.

En les taules que trobareu a continuació, es mostren les dades de totes les víctimes mortals de les que es té constància després de la investigació i la recerca realitzades en motiu d'aquest treball classificades segons el motiu de la seva mort.

En blau, es representen les persones considerades afines a les idees de dreta, i en taronja, les d'esquerra. Tot i així, cal entendre que aquesta classificació en dos bàndols no és tan senzilla i està plena de matisos. Així, per classificar les persones com a dretanes o esquerranes s'ha tingut en compte el fet de si les autoritats franquistes les van reconèixer com a coreligionaris o no.⁶²

1. Víctimes dels fets del 36:

Nom	Edat	Observacions
F. S.	17	Disparat des de cal Sujeto el 23/07/26.
A. M. C.	34	Mort en l'atac al pregoner el 23/07/36.
P. B. M.	46	Mort al camí de Montblanc el 23/07/36.
J. B. D.	26	Mort al camí de Montblanc el 23/07/36.
Jaume Sanromà Solé	56	Mort al sortir del poble el 24/07/36.
J. T. C.	22	Mort vora la rasa de Belltall el 24/07/36.
J. M. A.	52	Trobat a Rocallaura i mort el 24/07/36.
F. S. M.	22	Abatut intentant escapar de l'hostal el 24/07/36.
J. G. T.	50	Afusellat a l'hostal del Gori el 24/07/36.
J. T. P.	67	Afusellat a l'hostal del Gori el 24/07/36.
J. M. M.	21	Afusellat a l'hostal del Gori el 24/07/36.
P. C. Q.	30	Afusellat a l'hostal del Gori el 24/07/36.
R. M. N.	24	Afusellat a l'hostal del Gori el 24/07/36.
J. I. P.	50	Afusellat a l'hostal del Gori el 24/07/36.
A. I. C.	40	Afusellat a l'hostal del Gori el 24/07/36.
M. S. C.	72	Afusellat a l'hostal del Gori el 24/07/36.
B. M. C.	42	Afusellat a l'hostal del Gori el 24/07/36.
G. T. I.	37	Mort a l'hostal del Gori, a banda, el 24/07/36.
J. T. I.	67	Mort als camions dels milicians el 24/07/36.
R. C. M.	18	Mort als camions dels milicians el 24/07/36.

⁶² En aquest annex només es mostren les víctimes a causa dels fets del 36, dels fets del 37 i dels fets del 39. Conseqüentment, les altres víctimes mortals que el pas de la guerra causà, com els solivellencs morts al front o altres crims i accidents de guerra, no hi apareixen reflectits.

Nom	Edat	Observacions
J. S. V.	36	Mort als camions dels milicians el 24/07/36.
J. P. V.	66	Ferit en un escorcoll. Mort el 29/07/36 a Reus.

2. Víctimes de l'estiu del 36:

Nom	Edat	Observacions
J. A. M.	43	Afusellat el 04/08/36 a Vallmoll.
M. S. A.	43	Afusellat el 06/08/36 a Vallbona de les Monges.
Joan de Déu Punsoda González	30	Afusellat el 26/08/36 a Reus.
A. D. M.	27	Mort al vaixell-presó Cabo Cullera.
J. T. C.	28	Afusellat el 28/08/36 a Vila-seca.
M. F. T.	31	Afusellat el 28/08/36 a Vila-seca.
J. I. C.	30	Afusellat el 28/08/36 a Vila-seca.
J. F. L.	25	Afusellat el 28/08/36 a Vila-seca.
J. M. F.	19	Afusellat el 28/08/36 a Vila-seca.
J. S. S.	50	Afusellat el 31/08/36 a Alcover.
J. P. S.	16	Afusellat el 31/08/36 a Alcover.

3. Víctimes dels fets del 37:

Nom	Edat	Observacions
J. I. T.	59	Afusellat entre Pira i Sarra el 12/02/37.
F. S. I.	47	Afusellat entre Pira i Sarra el 12/02/37.
J. B. A.	50	Afusellat entre Pira i Sarra el 12/02/37.
J. G. M.	20	Afusellat entre Pira i Sarra el 12/02/37.
T. E. S.	22	Assassinat a Pira el 12/02/37
J. M. P.	18	Assassinat a Solivella el 14/02/37.

4. Víctimes de la repressió franquista:

Nom	Edat	Observacions
J. C. E.	30	Executat a Tarragona el 14/07/39.
J. A. C.	29	Executat a Tarragona el 14/07/39.
A. M. T.	28	Executat a Tarragona el 14/07/39.
P. E. E.	27	Executat a Tarragona el 14/07/39.
E. C. J.	30	Executat a Tarragona el 19/10/39.
J. B. E.	25	Executat a Tarragona el 20/10/39.
M. M. C.	36	Executat a Tarragona el 17/11/39.
S. J. I.	29	Executat a Tarragona el 15/11/39.
J. I. R.	40	Executat a Tarragona el 16/11/39.
J. S. M.	39	Executat a Tarragona el 17/11/39.

Nom	Edat	Observacions
J. S. C.	53	Executat a Tarragona el 17/11/39.
J. M. C. ⁶³	44	Executat a Tarragona el 17/11/39.
J. J. I.	38	Executat a Tarragona el 17/11/39.
R. B. C.	28	Executat a Tarragona el 19/11/39.
T. C. D.	25	Executat a Tarragona el 19/01/40.
E. M. R.	56	Executat a Tarragona el 01/05/40.
C. R. T.	21	Executat a Tarragona el 08/05/40.
J. C. N.	41	Executat a Tarragona el 31/07/40.
G. M. T.	27	Executat a Tarragona el 04/09/40.
A. M. T.	31	Executat a Tarragona el 11/09/40.
A. A. R.	39	Executat a Tarragona el 27/11/40.
J. C. N. ⁶⁴	36	Executat a Tarragona el 29/03/43.

5. Víctimes de les represàlies franquistes morts per malaltia a la presó:

Nom	Edat	Observacions
A. C. N.	55	Asistòlia cardíaca. Mort a Pilats el 02/04/39.
M. T. E.	77	Miocarditis. Mort a la Punxa el 26/10/41.
B. A. L.	78	Asistòlia cardíaca a la Punxa, el 05/08/43.

⁶³ Aquestes inicials corresponen a una persona que no és la que s'ha esmentat en el capítol 6 amb les mateixes lletres.

⁶⁴ Evidentment, aquestes inicials corresponen a una persona que no és l'esmentada amb les mateixes lletres més amunt.

VII. Entrevista a David Tormo

Historiador barceloní, David Tormo i Benavent nasqué a la Ciutat Comtal el 1973. És doctor en Història Contemporània per la Universitat de Barcelona i des de l'any 2000 resideix a Vilalba dels Arcs, a la Terra Alta, on ha format part del govern municipal.

L'any 2006 fou nomenat director de projectes del Consorci Memorial dels Espais de la Batalla de l'Ebre (COMEBE), sota la coordinació de Josep Maria Solé i Sabaté, amb el qual ha col·laborat en diversos estudis. És autor de nombrosos treballs històrics sobre la guerra civil i el franquisme, com *Els espais de la Batalla de l'Ebre*, entre els quals destaca un profund i exhaustiu estudi sobre els fets de Vilalba dels Arcs que ocorregueren durant el període bèl·lic de 1936-1939. Aquest darrer treball el féu entrar en una greu polèmica amb el també historiador Josep Sánchez Cervelló sobre com ocorregueren aquests successos.

Col·laborà amb els historiadors Josep Maria Solé i Sabaté i Joan Villarroja escrivint un article sobre els fets de Solivella en el compendi *Breu Història de la Guerra Civil a Catalunya*.⁶⁵

ENTREVISTA REALITZADA EL 14 DE GENER DE 2016:

Per què creu que els fets ocorregueren a Solivella i no a un altre poble?

Si no ho recordo malament, els fets s'esdevenen a Solivella perquè bona part dels carlins que pretenien arribar a Tarragona per sumar-se a l'alçament i que van veure frustrada la seva intenció per les patrulles de control, eren d'aquest municipi. Tot i desconèixer les especificitats locals durant aquest període, no tinc cap referència que Solivella fos un centre del carlisme. Cal entendre, doncs, que el poble esdevingués escenari dels fets fruit de les circumstàncies del moment.

Quina creu que hauria de ser la situació actual de les creus recordatòries erigides durant el franquisme que ara romanen oblidades repartides pel territori?

Aquesta és una qüestió complexa. Molt complexa. Desconec la ubicació, l'estat de conservació i els impulsors de la seva erecció, així com el moment i les condicions en què

⁶⁵ Vegeu la Bibliografia.

es van realitzar. En tot cas, a priori, no sóc partidari de la destrucció sistemàtica d'allò que s'ha batejat com a "simbologia franquista". Cal que en conservem una part, no sé si gran o petita, i cal fer-ho per evitar que aquells que encara defensen aquell règim acabin aprofitant aquesta mena d'amnèsia voluntària imposada en nom de la "Justícia" –que tal vegada sembla més una mena de revenja fora de temps– per acabar construint una visió bucòlica i simpàtica de la dictadura (com passa amb el Franco de "Polònia" (TV3), un vellet simpàtic i graciós que pocs joves podrien identificar com el responsable de milers d'assassinats arreu de l'Estat espanyol).

Així, doncs, caldria estudiar-ne cada cas i haurien de ser els solivellencs i les solivellenques, amb la col·laboració d'historiadors i gestors del patrimoni cultural, els que decidissin què fer-ne. De fet, les creus van ser erigides per fills del poble i pel seu sacrifici en defensa d'unes idees, que es poden o no compartir, però que en aquells moments (l'any 1936 i no pas el 2016) eren tan legítimes o escandaloses com les d'aquells que propugnaven la dictadura del proletariat o l'abolició de l'Estat, dues propostes que res tenen a veure amb un sistema democràtic i que alguns, ara, volen fer passar pel que no són.

Què el va moure a escriure un article sobre els fets de Solivella?

L'article el vaig escriure, simplement, perquè me'l van encarregar com a membre de l'equip de redacció en el qual participava. Potser perquè tenia relació amb el sud d'aquest país nostre, qui ho sap.

Vostè ha estudiat els fets de Vilalba dels Arcs, hi veu alguna similitud amb els de Solivella?

En relació a Vilalba, el cert és que no hi veig cap relació amb Solivella. És cert que algun historiador del territori, catedràtic de la URV, defensa sempre que pot que a Vilalba també es van alçar les dretes contra la República, una afirmació que he refusat sempre que he tingut oportunitat i que m'ha valgut, per part d'aquest senyor, ser titllat de *franquista* i *revisionista*.

A Vilalba, esquerres i dretes es van estar vigilant fins el 22 de juliol sense fer res. Tothom esperava a veure què passava a la resta del país. L'avenç de la columna del capità Negrete des d'Aragó amb soldats, guàrdies civils i voluntaris de la Falange "alliberant" pobles de

cara a la Terra Alta, va esperonar les esquerres a fer el primer pas i a donar un tomb a la situació. Aprofitant que a Gandesa (a 10 quilòmetres de Vilalba) s'estaven agrupant els voluntaris de tota la zona i també els refugiats d'Aragó que fugien davant l'amenaça de Negrete per formar una columna de milicians, els vilalbins van demanar-los auxili per posar fi al seu problema local.

No hi va haver resistència per part de la majoria de gent de dretes, que fou detinguda al seu local o a casa seva, excepte en una casa: ca Martell. Aquest seria l'únic paral·lelisme amb Solivella. Allí, el cap de la casa (líder carlí de la zona), alguns acòlits i un capellà es van atrinxerar i iniciaren el foc contra la columna de milicians. Allò va desencadenar una onada de violència contra els detinguts i l'assalt a la casa, que es va saldar amb 16 assassinats aquell mateix dia, xifra que s'ampliaria fins a 42 en poc més d'un mes.